

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра міжнародних відносин

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему: «**ВІСЬ ЗЛА ІРАН–РОСІЯ–ПІВНІЧНА КОРЕЯ:**

ПОГЛИБЛЕННЯ ПАРТНЕРСТВА»

Виконала: студентка

II року навчання ОР Магістр
групи МВ-2м

спеціальності: 291 «Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Мельник Леся Андріївна

Науковий керівник:

кандидатка політичних наук,
старша викладачка кафедри
міжнародних відносин

Голуб'як Н. Р.

Рецензент:

доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародних
відносин

Нагорняк М. М.

Допущено до захисту

« ____ » _____ 2025 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1. Методологія дослідження та характеристика джерельної бази.....	10
1.2. Витоки понять «вісь зла», «держави-ізгої», «недемократичні режими» та їх геополітичний контекст	18
Висновки до розділу	26
РОЗДІЛ II ЕВОЛЮЦІЯ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ СПІВПРАЦІ МІЖ ІРАНОМ, РОСІЄЮ ТА ПІВНІЧНОЮ КОРЕЄЮ	27
2.1. Історичні передумови і розвиток взаємин між росією, Іраном та Північною Кореєю	27
2.2. Спільні стратегічні інтереси «осі зла»: антизахідна позиція, військово-промисловий комплекс та протидія санкціям	40
Висновки до розділу	57
РОЗДІЛ III ПОЛІТИЧНІ ТА БЕЗПЕКОВІ НАСЛІДКИ ПОГЛИБЛЕННЯ ПАРТНЕРСТВА ІРАНУ, РОСІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ КОРЕЇ.....	59
3.1. Підтримка Ірану та Північної Кореї російської агресії проти України....	59
3.2. Нові міжнародні виклики через поглиблення співпраці та збільшення впливу «осі зла»	69
Висновки до розділу	76
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	82

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- БПЛА – Безпілотний літальний апарат
- ВПК – військово-промисловий комплекс
- ГА ООН – Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй
- ЄС – Європейський Союз
- ЗМІ – Засоби масової інформації
- ЗМЗ – Зброя масового знищення
- МАГАТЕ – Міжнародне агентство з атомної енергії
- НАТО – Організація Північноатлантичного договору
- ОАЕ – Об'єднані Арабські Емірати
- ПАРЄ – Парламентська Асамблея Ради Європи
- ППО – Протиповітряна оборона
- РБ ООН – Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй
- СВПД – Спільний всеосяжний план дій
- СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
- США – Сполучені Штати Америки
- GMLRS – Guided Multiple Launch Rocket System
- HIMARS – High Mobility Artillery Rocket System
- ISAF – International Security Assistance Force
- SWIFT – Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications
- THAAD – Terminal High Altitude Area Defens

ВСТУП

Актуальність теми. Проблематика поглиблення партнерства між Іраном, росією* та Північною Кореєю у сучасних умовах є однією з найважливіших і найскладніших тем у сфері міжнародної безпеки. Формування цього тристороннього альянсу, відомого як «вісь зла», відображає глибинні трансформаційні процеси у світовому порядку, який дедалі більше втрачає ознаки стабільності та передбачуваності.

Відносини між Іраном, рф та КНДР мають складну, багатовимірну природу, що охоплює політичний, економічний та військово-технічний виміри. Їхня взаємодія виходить за межі регіональної політики. Особливо це проявилось після 2022 року, коли росія розпочала повномасштабну агресію проти України, Іран і Північна Корея фактично стали для неї партнерами в обході санкцій, постачанні озброєнь і формуванні спільної антизахідної платформи. У цих умовах формування «осі зла» перестає бути лише риторичною концепцією – воно набуває реального змісту і стратегічної координації між трьома державами, що мають спільне бачення майбутнього міжнародних відносин.

Актуальність теми також зумовлюється посиленням глобальної конфронтації між демократичними та авторитарними політичними системами. Світ дедалі більше наближається до нового поділу на табори, де «вісь зла» стає ідеологічним і практичним центром опору західній гегемонії. Іран, рф та Північна Корея позиціонують себе як носії альтернативної моделі міжнародного устрою. Такий підхід створює серйозні ризики для міжнародної стабільності, адже підриває засади міжнародного права і норм, які формувалися після Другої світової війни.

* Згідно рішення Національної комісії зі стандартів державної мови в кваліфікаційній роботі написання назв «російська федерація», «росія», «москва», «московія» тощо буде з малої літери. URL: <https://mova.gov.ua/news/napysannia-nazv-rosiiska-federatsiia>

Ключовою ознакою сучасності є те, що процеси, які раніше мали локальний чи регіональний характер, нині набувають глобального виміру. Співпраця Ірану, росії та Північної Кореї не обмежується окремими напрямками – вона охоплює постачання озброєння, дипломатичну координацію та підтримку один одного на міжнародних майданчиках. У 2023–2025 роках спостерігається активізація дипломатичних контактів між лідерами цих держав, розширення торгівлі, а також синхронізація інформаційних кампаній, спрямованих проти США, НАТО та Європейського Союзу. Така тенденція свідчить про формування нового типу антизахідного альянсу, який не має офіційного інституційного оформлення, але діє ефективно через систему двосторонніх і тристоронніх домовленостей.

Особливої уваги заслуговує питання ядерного виміру партнерства. Іран продовжує розвивати свою ядерну програму, РФ погрожує використати ядерну зброю у випадку нападу ззовні, а КНДР теж має у своєму арсеналі ядерну зброю і погрожує її використанням. У контексті їхньої взаємодії виникає потенційна загроза створення неформальної системи обміну військовими технологіями, яка може підірвати режими контролю над розповсюдженням зброї масового знищення.

Партнерство трьох держав впливає також на регіональну безпеку у ключових зонах – на Близькому Сході, у Східній Азії та Східній Європі. Іран використовує підтримку РФ для посилення своїх позицій на Близькому Сході; росія, своєю чергою, отримує з Ірану безпілотники та військові технології для ведення війни проти України; Північна Корея забезпечує Москву боєприпасами, отримуючи натомість енергетичні ресурси та продовольство. Ця взаємозалежність створює небезпечну тенденцію – об'єднання трьох авторитарних режимів у єдину систему, здатну впливати на хід конфліктів у різних регіонах світу. Зростання рівня координації між цими державами може стати викликом не лише для регіональної стабільності, але й для глобальної архітектури безпеки.

Важливо також, що «вісь зла» являє собою своєрідний політичний експеримент із побудови альтернативної системи міжнародних відносин, у якій головним регулятором виступає сила, а не право. Такі держави, як росія, Іран і Північна Корея, демонструють готовність діяти всупереч існуючим нормам, вважаючи, що демократичні цінності є інструментом західної гегемонії.

Загалом, актуальність обраної теми зумовлена тим, що поглиблення партнерства Ірану, росії та Північної Кореї є одним із головних чинників дестабілізації сучасного світу. Воно ставить під сумнів ефективність системи колективної безпеки, створює нові виклики для стратегічного планування НАТО, ЄС, США та їхніх партнерів. Аналіз цього явища дозволяє краще зрозуміти логіку поведінки авторитарних держав, їхні мотиви, стратегії та потенційні сценарії розвитку міжнародної ситуації у найближчі роки.

Метою магістерської роботи є комплексне дослідження основних чинників, що сприяють поглибленню партнерства між Іраном, росією та Північною Кореєю, а також оцінка наслідків цієї співпраці для регіональної та глобальної безпеки.

Для досягнення мети сформульовано наступні **завдання**:

- визначити витоки концепції «вісь зла», «держави-ізгої», «недемократичні режими»;
- проаналізувати розвиток відносин між росією, Іраном та Північною Кореєю;
- дослідити спільні стратегічні інтереси «осі зла»;
- вивчити способи підтримки Іраном та Північною Кореєю російської агресії проти України;
- дослідити нові виклики через поглиблення партнерства між рф, Іраном та КНДР.

Об'єктом дослідження є міжнародна взаємодія недемократичних режимів Ірану, росії та Північної Кореї у сучасній системі міжнародних відносин.

Предмет дослідження – процес поглиблення політичного, економічного та військового партнерства між Іраном, росією і Північною Кореєю.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1991 по 2025 роки. Нижня межа – 1991 рік, період розпаду СРСР та появи росії як правонаступниці СРСР. Верхня межа – 2025 рік період продовження кооперації «осі зла» та дослідження теми.

Стан наукової розробки. В ході написання магістерської роботи були використані праці таких авторів: І. Погорелова «Північнокорейська ядерна проблема та можливі сценарії її розвитку» та «Сучасна політика російської федерації на корейському півострові», К. Путкарадзе «Концептуально-доктринальні підходи російської федерації та Ісламської Республіки Іран щодо реалізації стратегічного партнерства в сучасних двосторонніх відносинах» та «Характер сучасного військово-технічного співробітництва росії та Ірану», С. Шуляк «Близькосхідна політика Північної Кореї: іранський напрямок», П. Беліцкі «Обмежена співпраця чи стратегічне партнерство? Політико-економічні наслідки російсько-північнокорейських відносин», Е. Кулаї та С. Зангене «Відносини між Іраном і росією після війни в Україні» тощо. Також використовувались матеріали аналітичних центрів та ЗМІ.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження ґрунтується на поєднанні загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечують комплексний аналіз теми. Основними загальнонауковими методами стали аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, абстрагування та класифікація. Вони забезпечили логічність і послідовність у вивченні процесу поглиблення партнерства між країнами «осі зла». Метод аналізу дав змогу виокремити головні напрями співпраці, тоді як синтез допоміг об'єднати результати дослідження в єдину систему. Індуктивний і дедуктивний підходи використовувалися для формування закономірностей розвитку партнерства на основі фактів і теоретичних положень. Системний і структурно-функціональний методи дозволили розкрити внутрішню будову тристоронньої взаємодії та ролі кожної держави. Історичний і порівняльний методи застосовувалися для аналізу еволюції та зіставлення політичних і економічних аспектів співробітництва. Геополітичний підхід допоміг визначити місце Ірану, росії та Північної Кореї як

альтернативного центру сили у світовій системі. Термінологічний, контент- і івент-аналіз забезпечили точність понятійного апарату, глибину опрацювання джерел і виявлення ключових подій, які вплинули на формування цього партнерства.

Наукова новизна визначається тим, що у дослідженні комплексно проаналізовано партнерство Ірану, росії та Північної Кореї, зокрема після 2022 року. У роботі систематизовано та структуровано матеріали щодо мотивів, стратегій та обмежень співпраці цих держав, що дозволяє уточнити та розширити існуючі підходи до оцінки сучасних асиметричних альянсів у глобальній політиці

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання для поглибленого аналізу сучасних міжнародних процесів, що стосуються формування та еволюції стратегічної взаємодії в осі «Іран–росія–Північна Корея». Матеріали дослідження можуть бути застосовані у науковій, навчальній та аналітичній діяльності під час вивчення питань міжнародних відносин, глобальної та регіональної безпеки. Отримані результати можуть слугувати методичною основою для підготовки практичних занять, а також для написання курсових, бакалаврських і магістерських робіт. У науковій сфері напрацювання дослідження створюють аналітичне підґрунтя для подальших студій, присвячених особливостям політичного, економічного та військового співробітництва між Іраном, росією та Північною Кореєю.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні положення дослідження апробовано в доповіді на звітній науковій конференції студентів університету за 2024 р. (м. Івано-Франківськ, 2025).

Особистий внесок в розроблені теми представлений в електронному збірнику студентських наукових робіт *Artis Diplomaticae*. Випуск 5. 2025, а також в Збірнику студентських наукових праць Еврика – XXVI.

Структура роботи. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

Загальна кількість сторінок – 95. У списку використаних джерел – 118 найменувань.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Методологія дослідження та характеристика джерельної бази

Методологічна основа даного дослідження спирається на сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечують комплексний і об'єктивний аналіз досліджуваної тематики. Важливою особливістю методологічної побудови є інтеграція загальнонаукових і спеціальних методів, яка забезпечує синтез теоретичних узагальнень та емпіричних даних, дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки між окремими елементами співробітництва і сформулювати науково обгрунтовані висновки щодо характеру та перспектив розвитку тристоронньої взаємодії.

Під час дослідження використовувалися як загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, абстрагування, класифікація, так і спеціальні методи, зокрема порівняльний, історичний, структурно-функціональний, геополітичний, термінологічний, контент-аналіз, івент-аналіз.

Загальнонаукові методи забезпечили логічність, послідовність і наукову обгрунтованість аналізу проблематики поглиблення партнерства між країнами «осі зла». Метод аналізу застосовувався для розчленування досліджуваного об'єкта на окремі частини з метою детального вивчення специфіки кожного елемента. Метод дозволив виокремити ключові напрями співпраці. Окрему увагу було приділено аналізу матеріалів ЗМІ, зустрічей лідерів, що дало можливість простежити, як риторика та практичні дії трьох країн змінювалися під впливом зовнішніх факторів.

Метод синтезу застосовувався для об'єднання результатів опрацювання окремих аспектів досліджуваного явища в єдину узгоджену систему. Завдяки цьому методу було здійснено спробу узагальнити отримані дані та визначити цілісну природу тристороннього партнерства, простежити взаємозв'язок політичних, економічних і безпекових інтересів Ірану, росії та Північної Кореї. Метод синтезу дозволив побачити не лише окремі інтереси кожної країни, а й

спільну стратегічну логіку їхнього зближення – прагнення протистояти гегемонії США, обійти санкційні обмеження та посилити свій вплив у регіональних конфліктах.

Метод індукції застосовувався під час переходу від окремих емпіричних фактів, а саме: спільні військові навчання, торгові угоди, зустрічі на найвищому рівні, до формулювання узагальнених висновків про характер і напрям розвитку партнерства між країнами. На основі численних прикладів взаємодії було зроблено висновок про поступове формування міждержавного альянсу, який має ознаки системної координації дій у сфері безпеки.

Дедуктивний підхід, навпаки, дав змогу виходити з теоретичних положень про закономірності політичної поведінки авторитарних режимів у міжнародній системі та показати це на прикладі «осі зла». Метод узагальнення використовувався для формування висновків щодо сутності, характеру та тенденцій розвитку співробітництва між трьома державами.

Метод абстрагування застосовувався у відокремленні другорядних сфер і зосередженні уваги на основних напрямках і подіях, які сприяли поглибленню партнерства трьох країн «осі зла». Метод узагальнення дав змогу на підставі аналізу великої кількості фактів і джерел виділити основні тенденції у розвитку партнерства між Іраном, росією та Північною Кореєю. Зокрема, було узагальнено, що спільними рисами їхніх зовнішньополітичних стратегій є антиамериканізм, орієнтація на багатополлярність світового порядку

Метод класифікації застосовувався для впорядкування явищ і процесів, пов'язаних зі співробітництвом Ірану, росії та КНДР, за певними критеріями – політичними, військовими, економічними та ідеологічними.

З метою всебічного дослідження напрямів партнерства Ірану, рф та КНДР використовувався системний підхід. У межах цього підходу «вісь зла» аналізується як система, елементи якої взаємодіють між собою та з зовнішнім середовищем.

Історичний метод дозволив проаналізувати еволюцію відносин між зазначеними державами від 1990-х років до сучасного етапу. Використання

цього методу дало змогу відтворити послідовність подій, що вплинули на формування спільних інтересів трьох країн, а також простежити зміну характеру їхнього співробітництва в різні історичні періоди. Завдяки історичному методу було досліджено, що партнерство між цими державами не є випадковим явищем, а логічним результатом тривалих процесів взаємної підтримки у сфері оборони, торгівлі, логістики та військових технологій. Застосування історичного методу дало можливість показати, що поточне зближення Ірану, росії та Північної Кореї не є випадковим або ситуативним явищем, а має історичну тяглість і внутрішню логіку, зумовлену спільним досвідом ізоляції від Заходу.

Порівняльний метод використовувався для зіставлення політичних режимів, зовнішньополітичних інтересів та масштабу співпраці Ірану, росії та Північної Кореї. Також метод порівняння застосовувався для зіставлення динаміки двосторонніх відносин у різні періоди.

Структурно-функціональний метод дозволив розкрити структуру тристоронньої взаємодії та визначити функції кожної з держав у межах спільного партнерства. росія виступає як військово-технічний і енергетичний центр, Іран – політичний та логістичний посередник на Близькому Сході, Північна Корея – джерело військових технологій та військової сили для росії.

Геополітичний аналіз у дослідженні дає змогу розглядати Іран, рф та КНДР як елементи альтернативної центральної сили у світовій системі. Геополітичний аналіз допомагає зрозуміти, що партнерство має не лише оборонний, а й експансивний характер, спрямований на формування багатопольярного світу з новими центрами впливу. Окрім цього, за допомогою геополітичного аналізу було досліджено вплив співпраці «осі зла» на регіональні конфлікти, зокрема в Сирії, Україні та на Корейському півострові.

Термінологічний метод застосовувався для уточнення змісту основних понять, що використовуються у дослідженні. Зокрема, за допомогою цього методу було проаналізовано походження і зміст понять «вісь зла», «держави-ізгої» та «недемократичні режими».

Контент-аналіз використовувався для опрацювання наукових матеріалів, публікацій у ЗМІ та досліджень аналітичних центрів. Івент-аналіз застосовувався для систематичного вивчення ключових подій, що формували та впливали на розвиток стратегічного партнерства між Іраном, росією та Північною Кореєю. Метод передбачає детальне фіксування та хронологічне розташування конкретних політичних, дипломатичних, економічних та військових подій з метою виявлення причинно-наслідкових зв'язків між ними. У межах дослідження івент-аналіз дозволив простежити, як окремі міжнародні, угоди, санкційні пакети та дипломатичні ініціативи впливали на зміцнення або ослаблення «осі зла».

Тематика нашого дослідження ще не була комплексно висвітлена в українській політичній науці. Тому важливо окреслити стан її вивчення, виокремивши окремі частини.

Дослідженням порушеної проблематики займаються як українські, так і закордонні науковці. Серед українських авторів можемо виокремити: Н. Рудого [9], І. Погорелову [5,6], К. Путкарадзе [7,8], С. Шуляка [10].

Висвітленням питання розвитку протистояння демократичних і недемократичних політичних режимів займається Н. Рудий. У своїй статті автор акцентує, що країни «осі зла» готуються до реваншу в XXI столітті, причому росія кинула виклик демократії ще у 2008 році [9]. І. Погорелова у своїх напрацюваннях зосереджується на Північній Кореї та її ракетній програмі. Дослідниця зазначає, що погрози застосування нових видів ракет, зокрема ядерних, є традиційним інструментом погроз. Попри десятиліття спроб розв'язати питання денуклеаризації, ця проблема залишилась невирішеною. Авторка припускає, що досягти єдиної позиції в сучасних умовах надзвичайно складно, зокрема через російську агресію, а також непрості відносини США та Китаю [5]. В іншій статті, І. Погорелова досліджує російсько-корейські відносини у контексті денуклеаризації Корейського півострову [6].

На противагу, К. Путкарадзе займається дослідженням російсько-іранських відносин. У своїй статті автор розглядає позицію іранських

дослідників, які вказують, що відносини Ірану та росії носять тактичний, а не стратегічний характер. При цьому, російські теоретики вказують на стратегічне партнерство росії та Ірану, обґрунтовуючи це тим, що рф разом з Іраном перешкодили реалізації американської стратегії встановлення контролю над Євразійським простором [7]. В іншій розвідці, К. Путкарадзе висвітлює питання військово-технічного співробітництва між рф та Іраном ще до повномасштабного вторгнення росії в Україну [8].

У своїй статті С. Шуляк висвітлює питання іранського напрямку політики Північної Кореї на Близькому Сході, зокрема акцентує на військово-політичній сфері: постачанні зброї Ірану, участі в його ядерних і ракетних програмах, а також підтримці проіранських угруповань на Близькому Сході. Дослідження показує, що близькосхідна політика Північної Кореї, і особливо її взаємодія з Іраном, має виразний антиамериканський вектор [10].

Розкриттям поняття недемократичних режимів займається Я. Лук'янович, яка розкриває суть поняття, види та основні риси таких політичних режимів [4]. Поняття «держави-ізгої» досліджують М. Капріолі, П. Трамбор [24], а також Н. Лампас [63].

Серед закордонних дослідників, які досліджують тему відносин держав «осі зла» варто виокремити Я. Їлдирима [117], М. Данілевський [31], К. Сангту [92], П. Беліцкого [19; 81], А. Пурата [81], Н. Матіашик [66], В. Родкевича [86], А. Тарока [100], Б. Арас, Ф. Озбай [15], М. А. Пйотровського [77], Дж. Карамі [57], С. Міямото [69], А.К. Фахадайна [35], Р. Гідадхублі [40], К. Мартен [65], М. Рюле [89], І. Александрову [14], Х. Махмадова, М.Я. Насіма [70], Р. Ожаровського [75], Е. Кулаї [62], Дж. Воллер, Е. Вішнік, М. Спарлінг, М. Коннелл [111], С. В. Генрі [44].

У своїй статті Я. Їлдириим обґрунтовує небезпеку експансіоністської політики росії та сформованої «осі зла». Автор зазначає, що рф всупереч всім накладеним обмеженням вдається продовжувати війну, завдяки дронам з Ірану, зброї та боєприпасам з Північної Кореї. Також автор акцентує на тому, що НАТО має надіслати чіткий сигнал росії, і Альянс може зробити це через: суворі санкції,

які паралізують економіку ворожих держав; повну підтримку України у постачанні зброї та боєприпасів. Крім того, важливим є створення стратегічних, військових, правових та дипломатичних альянсів із демократично обраними місцевими урядами для протидії підтримуванім росією переворотам і загрозам у Близькому Сході та Африці [117, с. 34–35].

М. Данілевський аналізує російсько-північнокорейські відносини ще з часів існування СРСР, а саме 1948 року, коли було проголошено Корейську Народну-Демократичну Республіку [31]. Політика президента росії володимира путіна є темою дослідження К. Сангту. У своїй статті «Політика адміністрації володимира путіна щодо Північної Кореї» автор демонструє різницю політики першого та другого президентів росії щодо Північної Кореї. Саме прихід до влади володимира путіна змінює пріоритети зовнішньої політики росії. Вже з 2000 року активізуються політичні контакти лідерів росії та Північної Кореї та проводяться саміти. Такі часті контакти з Пхеньяном були спробою покласти кінець домінуванню Китаю, США та Японії на Корейському півострові [92, с. 120].

Предметом дослідження польського автора П. Беліцкокого теж є взаємовідносини москви та Пхеньяна. Автор зазначає, що росія найперше була зацікавлена у зменшенні американської присутності у регіоні та збільшити свою присутність на Близькому Сході. Від самого початку володимир путін прагнув продемонструвати готовність до співпраці з будь-якою країною, яка має напружені відносини зі США та неохоче визнає Вашингтон головним гравцем у світовій політиці. Допомога москви Пхеньяну пов'язана не з прийняттям його ядерної програми, а з тим, що Путін вважає Північну Корею, як і росію, жертвою після Холодної війни [19, с. 42].

Н. Матіашик зазначає, що хоч росія і підтримувала денуклеаризацію Корейського півострова, вона ніколи не вважала загрозою самій росії. росія вказувала на те, що через загрозу, яку США становлять Північній Кореї, прагнення володіти ядерною зброєю є природнім станом для останньої [66].

Польський політолог В. Родкевич підтримує позицію, що росія перш за все була завжди зацікавлена в підтримці статусу-кво, а підтримка возз'єднання двох Кореї було суто декларативним. росія ніяк не зацікавлена у розпаді північнокорейської держави та виникненні збройного конфлікту [86]. А.К. Фахадайна теж досліджує відносини рф та Північної Кореї, зокрема акцентує на тому, що росія була зацікавлена у налагодженні відносин з Північною Кореєю через бажання розширення регіонального впливу у Північно-Східній Азії [35, с. 89]. І. Александрова аналогічно досліджує відносини росії та Північної Кореї з часів закінчення Холодної війни, акцентує на військовій співпраці. Як зазначає автор, між 2014 і 2022 роками Північна Корея та росія помітно зміцнили співпрацю. Цьому безпосередньо сприяла зростаюча ізоляція москви після 2014 року [13, с. 156–157].

Наступні автори сконцентрували увагу на російсько-іранських відносинах. А. Тарок у своїй статті зазначає, що саме ізоляція Ірану та накладення на нього санкцій сприяли зближенню з росією, яка з огляду на свої прагматичні та стратегічні міркування теж була зацікавлена в налагодженні відносин з Тегераном [100].

Б. Арас та Ф. Озбай розглядають відносини росії та ірану ще з часів існування СРСР. Зокрема, до революції 1979 року СРСР розглядався як ворог Ірану, проте ближче до 1990-х років відчулось значне потепління у відносинах, включно з обмінами офіційними візитами високопоставлених державних діячів. Після приходу до влади володимира путіна, Іран визнав претензії росії на «близьке зарубіжжя» як сфери впливу. Важливим компонентом двосторонніх відносин була торгівля озброєнням [15, с. 47–48].

Польські дослідники А. Пурат та П. Беліцкі досліджують ірано-російські відносини з 2011 до 2019 року, зокрема в економічній та військовій площині [81]. А. Пйотровський сконцентрував увагу на російсько-іранських відносинах у контекст війни в Сирії. Як зазначає автор, російське озброєння суттєво зміцнили Збройні сили Ірану. Іран своєю чергою визнав держави Південного Кавказу та Центральної Азії, які повстали після розпаду СРСР сферою впливу Росії [77, с.

2]. Дж. Карамі акцентує на тому, що більшість росіян байдуже ставляться до Ірану, а іранські ЗМІ час від часу сперечаються про те, чи можна довіряти росії. Відносини в економічній сфері, попри численні ініціативи, залишаються повільними та обмеженими. Автор називає розпочату повномасштабну війну в Україні «ескалацією кризи» та акцентує, що від 2022 року перспективи відносин між Тегераном та Москвою в найближчі роки є серйознішими, ніж у минулому [57, с. 1266–1270]. Х. Махмадов та М. Я. Насім теж розглядають відносини Ірану та росії у різних сферах, особливо у військовій [70].

Російсько-іранські відносини у контексті війни в Україні досліджує Р. Ожаровський, оскільки саме розпочата росією війна поштовхом до поглиблення партнерства росії з Іраном [75]. Е. Кулаї теж зазначає, що війна вплинула на двосторонні відносини Ірану та росії [62]. Згідно з Дж. Воллером, Е. Вішнік, М. Спарлінг, М. Коннеллом у політичному вимірі росія та Іран поділяють зростаючу геополітичну згуртованість через використання антизахідної риторики, що поєднується зі збільшенням контактів між урядовцями та підписанням меморандумів про взаєморозуміння. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну масштаби постачання зброї між росією та Іраном, включаючи продаж та спільне виробництво військової техніки значно зросли [111].

С. Міямото у свою чергу досліджує відносини Ірану та Північної Кореї від початку ірано-іракської війни. Автор зазначає, що під час та навіть після закінчення війни, Північна Корея експортувала свої ракети до Ірану та низки інших країн на Близькому Сході [69].

Р. Гідадхублі у своїй статті «Розширення НАТО: дилема росії» аналізує негативне ставлення Кремля до розширення НАТО, зокрема у 1990-х роках. Росія заявляла, що НАТО напряду загрожує національній безпеці росії через наближення до російських кордонів. РФ була незадоволена тим, що НАТО існувало, в той час як Варшавський договір був розпущений ще до розпаду СРСР. На Мюнхенській конференції 2004 року росія заявила, що повинна мати доступ до моніторингу військових баз НАТО, щоб впевнитись, що зброя на цих об'єктах

не загрожує безпосередньо росії. Реакція НАТО була очевидною – росії було відмовлено у такій можливості [40, с. 1886]. К. Мартен та М. Рюле теж зайнялись дослідженням відносин НАТО та росії [65; 89].

Окрему групу джерел складають українські та закордонні засоби масової інформації. Серед українських: Радіо Свобода [1], РБК-Україна [11].

До іноземних відносимо BBC [18; 64; 71; 102], The Maritime Executive [72], Iran International [53], Reuters [46, 73], NBC News [60], Voice of America [59], The Washington Post [33, 55], the Guardian [67; 68; 88], Al Jazeera [108], Asia Times [47], CNN [39], Bloomberg [61], Le Monde [36], Euronews [43].

Важливою складовою джерельної бази варто віднести аналітичні центри RAND [42; 84; 118], Stimson Center [82; 83; 109], Wilson Center [51], Center for Security Policy [25], Atlantic Council [41; 94], Council on Foreign Relations [12; 65; 101; 113], Інститут Миру Сполучених Штатів [103], Chatham House [48], Center for a New American Security [37], Carnegie Endowment for International Peace [90].

Окрему частину джерельної бази складають журнали The Conversation [34; 104], Harvard International Review [106], Foreign Affairs [74]; проєкт американського Центру стратегічних і міжнародних досліджень в Південній Кореї – Beyond Parallel [16; 26], Італійський інститут міжнародних політичних досліджень [27], Міжнародний інститут стратегічних досліджень [20; 45].

1.2. Витоки понять «вісь зла», «держави-ізгої», «недемократичні режими» та їх геополітичний контекст

Сьогодні однією з найбільших загроз міжнародній безпеці виступає експансіоністська, а подекуди й відверто імперіалістична політика росії та її союзників. Їхні стратегічні підходи та політика створюють реальну небезпеку для національних інтересів і навіть існування цілої низки держав, зокрема й США. Найяскравішим прикладом стала агресія росії проти України, здійснена без жодних правових підстав.

Особливого значення на початку XXI століття набуло поняття «вісь зла». Цей термін вперше був використаний президентом США Джорджем Бушем-

молодшим у Посланні до Конгресу 29 січня 2002 року щодо таких держав, як Іран, Ірак та Північна Корея, які становили найбільшу загрозу світовій безпеці через прагнення до володіння зброєю масового знищення та підтримку тероризму. З того часу поняття нікуди не зникло, а й доповнилось іншими державами [78]. Слід зазначити, що сам термін «вісь» набув поширення ще в 1930-х роках і стосувався коаліції Німеччини, Італії та Японії у переддень Другої світової війни. Після підписання угод у 1936 році творилась вісь Берлін-Рим, і німецький канцлер Адольф Гітлер та італійський диктатор Беніто Муссоліні заявили, що світ обертатиметься навколо нової створеної осі. Згодом до осі приєдналась Японія, і, утворивши союз, почали акти агресії [49].

У заяві від 10 квітня 2024 року генерал Крістофер Джерард Каволі, командувач Європейського командування Збройних сил США, відніс до головних загроз євроатлантичної безпеки росію, Китай, Іран та Північну Корею. Окрім цього, у 2023 році до переліку ворожих держав були віднесені Куба та Венесуела.

Однак, найбільшу проблему становить не сам перелік держав, а їх стратегічне мислення, яке ґрунтується винятково на власних інтересах та систематично ігнорує основоположні норми та принципи міжнародного права. Йдеться, зокрема, про заборону застосування сили, дотримання територіальної цілісності, принцип невтручання. Яскравим прикладом цього є стаття президента росії володимира путіна «Про історичну єдність росіян і українців», опублікована приблизно за пів року до початку повномасштабного вторгнення в Україну. У цьому тексті російський президент апелює до ідеї «спільних коренів» росіян, українців і білорусів, використовуючи аргументи з історії, антропології та культури. Подібна риторика мала на меті створити ідеологічне підґрунтя для агресії, легітимізуючи майбутнє вторгнення як нібито історично зумовлений процес [117, с. 32–33].

росія, Іран і Північна Корея сьогодні виступають як три держави, які на рівні офіційних заяв своїх лідерів відкрито протиставляють себе колективному Заходу. До «осі зла» зараховують і Китай, проте він поки зберігає нейтральність.

Для сучасної осі зла людське життя неважливе – це тільки частина великого державного механізму. Іран становить загрозу регіону Близького Сходу, Північна Корея посилює напругу на Корейському півострові, співпрацюючи з росією та втягуючись у війну в Україні. Сама ж росія – це загроза не тільки Україні та ЄС, але й іншим регіонам [1].

Оскільки супротивники США дедалі активніше консолідуються, зростає ймовірність того, що будь-який локальний конфлікт у певному регіоні швидко поширюватиметься на інші простори, набуваючи глобального виміру. Навіть якщо адміністрації Дональда Трампа вдасться припинити війну в Україні та напруження на Близькому Сході, сформована вісь не втратить своєї актуальності. Це пояснюється тим, що утримання такого альянсу відповідає довгостроковим стратегічним інтересам усіх зазначених нами держав осі [84].

Термін «держави-ізгої» став частиною міжнародних відносин у 1980-х роках, і залишається часто вживаним і донині. Це поняття використовується щодо держав, чия політика та поведінка суперечать нормам існуючого міжнародного порядку. Найчастіше, це держави, які намагаються протистояти статусу-кво. Для американських політиків, початковим критерієм класифікації була підтримка тероризму. У другій половині 1980-х концепт було розширено, і держави-ізгої стали асоціюватися не лише з підтримкою тероризму, але й з прагненням здобути зброю масового знищення [24, с. 773–774].

Загалом, до держав-ізгоїв відносять ті держави, які становлять загрозу міжнародному миру та безпеці, ведуть агресивну політику щодо держав-сусідів, спонсорують тероризм та прагнуть отримати зброю масового знищення. Згідно з цим визначенням, такі країни, як Ірак, Іран, Північна Корея, Лівія та Сирія, вважаються США «державами-ізгоями» через їхні прагнення здобути технології ЗМЗ, підтримку терористичної діяльності та агресивну поведінку. Однак це визначення є проблематичним, оскільки воно ігнорує низку держав, таких як Ізраїль, Індія та Пакистан, які порушували норми ядерного нерозповсюдження, проте ніколи не були віднесені до категорії «держав-ізгоїв». Ці характеристики держав-ізгоїв будуються на зовнішніх характеристиках.

Внутрішні характеристики будуються на основі аналізу рівня державних репресій та етнічної дискримінації у держав. Від цього залежить ймовірність використання сили у міжнародних конфліктах.[63, с. 3– 4].

З 1979 року США вносили різні держави до списку держав-ізгоїв. До сучасних ізгоїв належать: Північна Корея, Куба, Афганістан, Іран, Сирія, Нікарагуа, Судан та Венесуела. Проте, найпотужнішими державами-ізгоями є Іран, росія та Північна Корея, які виокремились після 2022 року. Впродовж тривалого часу росія розглядала Північну Корею не як стратегічного партнера. Втім, у контексті повномасштабної війни проти України Пхеньян перетворився на важливий ресурс для військових дій кремля завдяки своєму статусу держави-ізгоя, а також значним запасам боєприпасів. Не менш показовим є і розширення співпраці між росією та Іраном. Якщо раніше їхні відносини переважно зводилися до координації дій із метою збереження режиму Башара Асада в Сирії, то нині вони трансформувалися у повноцінне стратегічне військово-економічне партнерство.

Не менш значущими залишаються й зв'язки між Іраном і Північною Кореєю. Їхня співпраця у сфері розробки ядерної зброї та балістичних ракет налічує десятиліття, і, також доповнилась передачею Пхеньяном зброї та ракетних технологій угрупованням, які підтримуються Іраном, зокрема ХАМАСу та хуситам [22].

Держави-ізгої зазнають значного зовнішнього тиску з боку інших країн. Уряди держав-ізгоїв часто залишаються ізольованими від інших держав через їх прагнення створювати зброю, підтримку тероризму та ігнорування міжнародного права. Північна Корея має довгу історію ізоляції. Багато країн, зокрема США, Японія та Канада, повністю розірвали дипломатичні відносини з Північною Кореєю та заморозили її фінансові активи, істотно обмеживши доступ Пхеньяна до ресурсів, необхідних для реалізації ядерних і ракетних програм.

Економічні санкції це один з основних інструментів покарання держав-ізгоїв. Вони запроваджуються як урядами окремих держав, так і міжнародними організаціями. Запроваджені обмеження створюють значний тиск на держави-

ізгої. У випадку Ірану економічні санкції були спрямовані на стримування розвитку його ядерної програми. Основним джерелом державних доходів Ірану був експорт нафти, який зазнав суттєвого скорочення під впливом обмежень. Крім того, обмежений доступ до міжнародних фінансових систем ускладнив можливість уряду здійснювати оплату за товари та послуги. Водночас, попри негативні ефекти статусу держави-ізгоя, Іран зумів поступово трансформувати свій міжнародний образ: із країни, що перебувала в глибокій ізоляції, він перетворився на актора, якого підтримали Китай, росія та Північна Корея [85].

У сучасній політичній науці під недемократичним режимом розуміють таку форму державного устрою, за якої політична влада зосереджується в руках однієї особи або вузького кола осіб і реалізується методами, що передбачають систематичне обмеження чи порушення прав і свобод громадян. Для недемократичного режиму характерні кілька ключових ознак. По-перше, це надмірна концентрація політичної влади в центрі, що фактично призводить до монополізації управління державою однією особою або групою, яка не несе відповідальності перед суспільством. По-друге, спостерігається відсутність ефективної правової системи та інституційних гарантій реалізації прав і свобод, що позбавляє громадян реальних засобів захисту від свавілля влади. По-третє, важливою характеристикою є тотальний контроль держави над суспільним життям – від політики й економіки до інформаційного простору та діяльності громадянського суспільства. По-четверте, використання насильницьких методів управління.

Найбільш радикальною формою недемократичного правління є тоталітарний режим, який характеризується абсолютним контролем держави над усіма сферами суспільного життя, підпорядкуванням особистості політичній владі та панівній ідеології [4, с. 117–118].

Як свідчить історичний досвід, занепад демократичних інституцій і перехід до авторитарних чи тоталітарних форм правління становить загрозу не лише для громадян відповідних держав, а й для міжнародної спільноти загалом. Недемократичні режими кидають виклик усталеному світовому порядку,

вдаючись до гібридних або повномасштабних актів агресії, здійснюючи окупацію територій, депортацію населення, вчиняючи інші міжнародні злочини та грубо порушуючи норми міжнародного гуманітарного права. Своїми діями авторитарні й тоталітарні держави підривають фундаментальні засади ліберально-демократичного устрою світу.

Такі держави, як росія, Іран та Північна Корея давно кинули виклик ліберально-демократичним режимам Заходу. Володимир Путін є президентом росії вже понад 20 років. В росії конституційні зміни здійснювалися відповідно до потреб однієї особи. Так, у 2008 році президентський термін було продовжено з чотирьох до шести років, що дозволило зменшити частоту виборів і, відповідно, обмежити можливості громадян впливати на зміну влади. Проте, ці конституційні зміни мали персоналізований характер, оскільки для наступних президентів передбачено обмеження у два терміни. В демократичних країнах обмеження терміну перебування на посаді президента передусім стримує ризик узурпації влади з боку виконавчої гілки. Як зазначає Венеціанська комісія, у президентській системі «необмежений мандат створює небезпеку появи «республіканського монарха». Прикладом такого ризику є росія, де після 2014 року чітко проявляється прагнення Володимира Путіна відновити статус країни як імперської держави. Правління російського президента є яскравим приклад недемократичного напрямку держави [114]. У жовтні 2023 року Парламентська асамблея Ради Європи закликала держави-члени організації визнати Володимира Путіна нелегітимним президентом, який з 2000 року обіймає посаду президента, та одноразово посаду прем'єр-міністра. В липні 2020 року було внесено поправки до конституції росії, де президентський термін було продовжено до 2036 року. ПАРЕ зазначило, що цей факт, а також відсутність системи стримувань та противаг, вільних ЗМІ, незалежної судової системи – все це перетворило росію на диктатуру.

росія кинула виклик демократичним інститутам та принципам міжнародного права. У 2008 році вона розв'язала військовий конфлікт і окупувала частину території Грузії. У 2014 році, в межах гібридної війни проти

України, росія анексувала Крим та встановила маріонеткові квазірежими на частині Донеччини та Луганщини. Цей конфлікт, визначений як «російська війна нового покоління», поєднує військові, політичні, економічні, кібернетичні та інформаційні засоби, і був спрямований проти суверенної, демократичної та незалежної України всупереч базовим принципам міжнародного права. Відсутність належної реакції Заходу на ці події стала однією з причин повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році та остаточного формування авторитарного режиму всередині росії.

Іран, після проголошення ісламської республіки 1 квітня 1979 року, не приховує свого ворожого ставлення до західних цінностей. Обравши курс на ісламський радикалізм, іранська влада підтримує низку терористичних організацій та намагається розробити зброю масового ураження. Крім того, Іран постачає озброєння росії для її агресивної війни проти України, а політика щодо невизнання Ізраїлю та спроб його знищення свідчить про радикальне ідеологічне протистояння ліберально-демократичним цінностям.

Північна Корея, з моменту приходу до влади династії Кімів 9 вересня 1948 року і проголошення Народної демократичної республіки Корея, стала класичним прикладом тоталітарного режиму. Незважаючи на назву держави, вона не має нічого спільного з демократією. Мета влади – протистояння Західному світу та його ліберально-демократичним цінностям [10, с. 192–193].

Ісламська Республіка Іран є прикладом унікального теократичного режиму, сформованого після Ісламської революції 1979 року, яка усунула прозахідну монархію шаха Мохаммеда Рези Пехлеві. поряд з необраними релігійними авторитетами, які мають найвищу владу. Політична структура поєднує виборні інституції (президент, парламент) з невиборними релігійними органами (Рада вартових, Верховний лідер), причому останні мають вирішальний вплив. Верховний лідер, нині аятола Алі Хаменеї, володіє найвищими повноваженнями, що ґрунтуються на релігійній легітимності, і контролює ключові напрями внутрішньої та зовнішньої політики [52].

Виборча система Ірану не відповідає міжнародним демократичним стандартам. Рада вартових, контрольована жорсткими консерваторами та, зрештою, верховним лідером, перевіряє всіх кандидатів до парламенту, президента та Асамблеї експертів. Рада зазвичай відхиляє кандидатів, які не вважаються лояльними до системи. Жодній жінці не було дозволено балотуватися на посаду президента Ісламської Республіки. В результаті іранські виборці мають суворо обмежений вибір кандидатів. Дозволено діяти лише політичним партіям та фракціям, лояльним до істеблішменту та державної ідеології [54].

Північна Корея – це класичний приклад тоталітарної країни. Всі ЗМІ перебувають під контролем влади. Уряд контролює всі засоби комунікації, систематично перевіряє телефонні дзвінки та текстові повідомлення. Обмежено свободу пересування, всі подорожі як між провінціями, так і за кордон потребують попереднього дозволу [115].

У звіті Управління Верховного комісара ООН з прав людини зазначається, що примусова праця в Північній Кореї є масовим і інституціоналізованим явищем. Розгалужена багаторівнева система використовується як інструмент контролю та експлуатації населення. Типовими сферами застосування примусової праці є будівництво, сільське господарство, лісозаготівля та гірничодобувна промисловість, де люди працюють у важких і небезпечних умовах, з суворим графіком та мінімальною або відсутньою винагородою.

Смертна кара в Північній Кореї застосовується за широкий спектр злочинів, включно з: спробами втечі з країни, доступом до іноземних медіа чи критикою влади. За непідтвердженими повідомленнями, у липні 2024 року було страчено до 30 державних чиновників за корупцію та неналежне виконання службових обов'язків у зв'язку з масштабними повеннями.

Ситуація з продовольством значно погіршилася внаслідок тривалої посухи та масштабних повеней, які знищили врожай і пошкодили аграрну інфраструктуру. Продовольча криза посилюється через неефективність централізованої системи розподілу, пріоритетне забезпечення продовольством

армії та політичної еліти, а також міжнародні санкції. За оцінками ООН, близько 10,7 млн осіб (понад 40% населення) страждають від недоїдання [50].

Висновки до розділу

Аналіз наукових джерел показав, що тематика відносин країн «осі зла» та протистояння демократичних і недемократичних режимів ще недостатньо висвітлена в українській політичній науці, тоді як українські та закордонні дослідники розкривають окремі аспекти цих відносин, включно з ядерною програмою Північної Кореї, російсько-іранським стратегічним партнерством та геополітичними інтересами Москви на Близькому Сході й у Північно-Східній Азії. Водночас міжнародні та українські ЗМІ, аналітичні центри та наукові журнали надають актуальні дані про сучасні військово-політичні, економічні та дипломатичні процеси.

росія, Іран та Північна Корея є яскравими прикладами держав, які протиставляють себе ліберально-демократичному світовому порядку, ігнорують норми міжнародного права та систематично застосовують військову силу як інструмент реалізації власних інтересів. Сьогоднішня «вісь зла» відображає не лише історичну концепцію, започатковану ще у 1930-х роках та відновлену Джорджем Бушем-молодшим у 2002 році, а й сучасну політичну реальність. Особливу загрозу становлять держави-ізгої, які ведуть агресивну політику, підтримують терористичні угруповання та прагнуть до здобуття зброї масового знищення. Недемократичні та тоталітарні режими концентрують владу в руках невеликої групи осіб, обмежують права громадян, контролюють суспільне життя та використовують насильство для утримання влади. Це підвищує ймовірність порушення ними міжнародних норм і принципів, включаючи територіальну цілісність, суверенітет та заборону застосування сили.

РОЗДІЛ II

ЕВОЛЮЦІЯ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ СПІВПРАЦІ МІЖ ІРАНОМ, РОСІЄЮ ТА ПІВНІЧНОЮ КОРЕЄЮ

2.1. Історичні передумови і розвиток взаємин між росією, Іраном та Північною Кореєю

Зв'язки між росією, Іраном та Північною Кореєю мають глибокі історичні корені та сформувались під впливом певних геополітичних та економічних факторів. Не зважаючи на значні відмінності між цими державами, їх об'єднує прагнення протистояти впливу Заходу, а також спільні інтереси у сфері безпеки та економіки.

Прагнення російської федерації активно брати участь у врегулюванні відносин між Північною та Південною Кореями, включно з процесом денуклеаризації Корейського півострова, було зумовлене усвідомленням російським керівництвом необхідності зберігати свій вплив і не допустити його послаблення на тлі конкуренції з боку інших держав, адже Корейський півострів є точкою перетину інтересів багатьох провідних світових гравців.

Після розпаду СРСР росія прагнула налагодити партнерські відносини зі США, що визначило пріоритети її зовнішньої політики у 1990-х роках. У цей період основна увага москви була зосереджена на співпраці з Південною Кореєю. У 1992 році президент Борис Єльцин здійснив офіційний візит до Сеула, де підписав Договір про основи відносин між російською федерацією та Республікою Корея.

Водночас відносини з Північною Кореєю перебували на надзвичайно низькому рівні. росія фактично припинила військову співпрацю з Північною Кореєю, яку передбачав договір про дружбу з Північною Кореєю від 1961 року. Під час ядерної кризи 1993–1994 років росія підтримала ініціативу США щодо введення санкцій проти Пхеньяна після його виходу з Договору про

нерозповсюдження ядерної зброї, що призвело до ще більшої ізоляції Північної Кореї в дипломатичному полі росії [6, с. 171–172]

З приходом до влади володимира путіна відносини росії та Північної Кореї ввійшли в нову еру. Нове керівництво прагнуло виправити помилки попереднього президента та налагодити конструктивний діалог з Північної Кореєю, тому основною метою стало встановлення тісніших відносин з Пхеньяном. Чинником такого кроку було намагання продемонструвати, що Північна Корея це держава, з якою можна вести діалог і росія здатна брати активну участь у врегулюванні ситуації на Корейському півострові. 9 лютого 2000 року між росією та Північною Кореєю був підписаний Договір про дружбу, співробітництво та добросусідство, який замінив ідентичний договір між СРСР та Північною Кореєю. Символом поліпшення відносин стало відкриття православного храму у Пхеньяні у 2003 році [31, с. 15–16]

У липні 2000 року володимир путін став першим російським президентом, який відвідав Пхеньян. Під час зустрічі з Кім Чен Іром було підписано Спільну декларацію, в якій окрім зазначення пріоритетних сфер у двосторонній співпраці, було закріплено спільне бачення рис світового порядку XXI століття, а саме: багатополлярність, рівноправність, зменшення значення сили в міжнародних відносинах, а також стратегічна та регіональна стабільність. Окрім цього, було проведено ряд зустрічей між міністрами закордонних справ, оборони та освіти. Цим самим було продемонстровано, що КНДР не є ізольованою і що між двома державами налагоджено діалог після перерви.

У 2001 і 2002 роках відбулися візити Кім Чен Іра у росію, де він зустрічався з володимиром путіним. В результаті була підписана Московська декларація, в якій закріплювалось прагнення обох держав до формування нового справедливого світоустрою та необхідність розширення двосторонніх відносин [92, с. 128–129].

Ядерне питання завжди було фактором напруги та одним з ключових питань у політиці росії на Корейському півострові. росія підтримувала ідею денуклеаризації Корейського півострова, хоча і не вважала це прямою загрозою

для себе, наголошуючи, що корейські ядерні ракети не спрямовані проти Москви. Спочатку Росія не була залучена до обговорення ядерного питання. У 1994 році це питання вирішувалось між США та Північною Кореєю, згодом у 1998 році коло країн розширилось і було включено Китай і Південну Корею. Росія своєю чергою прагнула долучитись до вирішення проблем ядерної безпеки та заявити про себе як партнера у цьому питанні, щоб покращити імідж країни. У 2002 році переговори трансформувались у шестисторонній формат. Попри намагання врегулювати ситуацію переговорами протягом 2003–2008 років, Північна Корея здійснила ядерні випробування у 2006 та 2009 роках. За це на Пхеньян накладались санкції, прийнятими в РБ ООН [5, с. 55–56]. Після 2009 було схвалено запровадження санкцій проти Північної Кореї, хоч і не обійшлося без звинувачень в бік США, які нібито загострювали конфлікт, розмішуючи війська у Південній Кореї та проводячи спільні військові навчання [19, с. 43–44]. Росія підтримала резолюцію РБ ООН, яка засуджувала провокативні дії режиму у Північній Кореї. Це стало напруженим моментом у відносинах Росії та Північної Кореї [31, с. 17]. А 2012 року Північна Корея офіційно закріпила статус ядерної держави у Конституції [5, с. 55–56].

Під час президентства Дмитра Медведєва відносини між Росією та Північною Кореєю зазнавали коливань. У 2011 році, з ініціативи Пхеньяна, відбувся двосторонній саміт у місті Улан-Уде. Під час візиту Кім Чен Ір відвідав регіони Далекого Сходу та Сибіру. Під час переговорів з президентом Росії обговорювався широкий спектр питань двосторонньої взаємодії, а також регіональні виклики, зокрема ядерна проблематика на Корейському півострові [96].

17 грудня 2011 року Кім Чен Ір помер. Проте зовнішньополітичний курс як Росії, так і Північної Кореї не змінився. Тоді владу взяв на себе його син Кім Чен Ін. Обидві сторони підтвердили продовження співпраці відповідно до всіх домовленостей [21].

У квітні 2012 року Північна Корея провела ядерне випробування, на що російська влада відреагувала негативно і підтримала позицію РБ ООН які

засудили дії влади Пхеньяну. У 2013 році росія знову підтримала резолюції РБ ООН які засуджували ракетні та ядерні випробування Північної Кореї.

Коли до влади повернувся володимир путін, росія продовжувала підтримувати Північну Корею, особливо після того, як США вирішили розгорнути систему ПРО THAAD у Південній Кореї. У москві такі дії з боку Вашингтона розцінювались як дестабілізація ситуації у регіоні Східної Азії та становило загрозу безпеці самої росії [66, с. 1–3].

Економічна співпраця росії та північної Кореї не була стабільною, оскільки на це впливали санкції, які були накладені на Пхеньян за його ядерну програму. Взаємний товарообіг між росією та Північною Кореєю зростав у 2001–2005 роках до 233 млн доларів, але з 2006 року знизився, стабілізувавшись на рівні 100 млн доларів у 2011–2014 роках. У 2002 році під час зустрічі у Владивостоці росія заявила про готовність будівництва Транссибірської залізничної магістралі через територію Північної Кореї до порту Пусан у Південній Кореї. Головними перешкодами були північнокорейський борг з радянських часів і нестача конвертованої валюти у Пхеньяна. росія різними способами намагалась поживити економічну співпрацю зі своїм сусідом. Значною російською інвестицією стало будівництво терміналу в порту Раджин (300 млн доларів) та модернізація залізничної ділянки Раджин–Хасан у 2008–2014 роках. У 2012 році значна частина північнокорейського боргу перед росією була списана, а залишок розділений на частини, які мали виплатитись протягом 20 років. Проте, всі спроби налагодити економічну співпрацю не принесли очікуваних результатів [86, с. 13–15].

У жовтні 2014 року москву відвідав глава Міністерства закордонних справ Північної Кореї. Під час візиту було домовлено про збільшення товарообігу між обома країнами зі 100 млн доларів до 1 млрд доларів до 2020 року. У 2017 році було побудовано перше вантажопасажирське поромне сполучення Раджин–Владивосток, а у 2015 році була створена російсько-північнокорейська бізнес-рада. Метою організації було визначено розвиток торгівлі та підтримка підприємців та компаній регіону. Проте, економічні відносини росії та Північної

Кореї не була настільки міцними як з Китаєм. Це пояснюється тим, що РФ підтримуючи санкції проти Північної Кореї скорочувала торгівлю. Росія нарощувала експорт нафти та продовольства до Північної Кореї. Пхеньян своєю чергою надсилав свою робочу силу до Росії, які працювали як на російському Далекому Сході, так і в Москві, Санкт-Петербурзі та інших містах. Понад 70 % північнокорейських працівників були залучені на будівництвах, решта – у сільському господарстві, лісозаготівлі та рибальстві [19, с. 52–54].

Після початку російської агресії на Сході України, а також анексії Криму, Північна Корея підтримала дії Росії. Зокрема, Пхеньян проголосував проти Резолюції РБ ООН щодо підтримки територіальної цілісності України. Протягом 2014 низка високопосадовців Північної Кореї відвідали Росію [2].

Криза на Корейському півострові 2017 року, спричинена ракетними випробуваннями КНДР, значно посилила регіональну напруженість і стала черговим викликом для Москви. Росія, побоюючись можливого спалаху збройного конфлікту в сусідній країні, направила військові підрозділи до кордону з Північною Кореєю. У 2019 році Володимир Путін провів зустріч із Кім Чен Ин у Владивостоці. Імовірно, лідер Північної Кореї прагнув дипломатичної підтримки з боку Росії у процесі переговорів щодо ядерного роззброєння [66, с.3]. Російський президент виступив на захист Північної Кореї, і закликав інші держави припинити залякування Пхеньяна. Подібна позиція може пояснюватись тим, що Північна Корея не входить до переліку загроз для безпеки Росії, попри спільний кордон. Для Москви головною загрозою залишається розширення впливу США в регіонах, які вона вважає стратегічно важливими. З цієї ж причини Росія не сприймає об'єднання Північної та Південної Кореї як небажаний сценарій. Навпаки, такий розвиток подій міг би створити нові можливості для російського впливу в регіоні, а головне – призвести до зникнення американської військової присутності на півострові, що було б вигідним як для Росії, так і для Китаю [104].

З 2018 року Кім Чен Ин ініціює дипломатичні контакти з Вашингтоном і Сеулом, прагнучи використати ядерну програму Пхеньяна як інструмент для

здобуття економічних поступок. Паралельно він прагне зміцнити відносини з традиційними партнерами – Китаєм та росією – з метою посилення власних позицій на міжнародній арені. Після невдалої другої зустрічі з президентом США Дональдом Трампом, яка зірвалася через небажання Вашингтона зняти санкції з Північної Кореї, Кім Чен Ин у квітні 2019 року вирушає до Владивостока на саміт з президентом росії володимиром путіним. Під час переговорів сторони висловили наміри щодо поглиблення співпраці, розв'язання ядерного питання, проте реальних результатів ця зустріч не принесла [105].

Російсько-іранські відносини після розпаду СРСР зазнали суттєвої трансформації, від початкової обережності до формування стратегічного партнерства [7, с. 114]. Розпад СРСР змінив стратегічне оточення Ірану, «подарувавши» нових нестабільних сусідів на Закавказзі та Центральній Азії, зокрема Вірменію й Азербайджан, які опинилися у конфлікті через Нагірний Карабах [100, с. 214]. У цьому контексті Іран прагнув зберегти позитивні відносини з росією, хоча з боку москви часто бракувало політичної ініціативи. Попри наявність точок дотику, таких як спільне занепокоєння щодо домінування Заходу та амбіцій Туреччини в регіоні, інтереси сторін суттєво розходяться в питаннях енергетики, впливу в арабського світу, ставлення до ісламської ідеології Ірану [90].

Попри зацікавленість у розвитку співпраці з Іраном, росія дотримувалась обережного підходу у двосторонніх відносинах. Така позиція пояснювалася внутрішньою неоднорідністю іранської зовнішньополітичної стратегії: частина іранських еліт виступала за зближення з москвою, тоді як інші розглядали росію як «малого сатану» – противника ісламу та загрозу на пострадянському просторі. Водночас у самій росії існували сумніви щодо надійності Ірану.

У перші роки після розпаду СРСР російська зовнішня політика була орієнтована на співпрацю із Заходом. Розчарування росії у США через фактичне формування уніполярного світу з домінуванням США, на противагу російського бачення мультиполярного світу, зумовила зміну стратегічного курсу. У 1993 році була прийнята нова концепція національної безпеки, яка визначила Кавказ і

Центральну Азію пріоритетними регіонами в межах «ближнього зарубіжжя». Відповідно, зближення з Іраном стало для росії важливим елементом стримування американського впливу на пострадянському півдні. Тегеран, зі свого боку, визнав за москвою право на домінування в регіоні, що сприяло формуванню стратегічного партнерства в нових геополітичних умовах [15, с. 48–49]

Важливою віхою у радянсько-іранських контактах став 1989 рік, коли міністр закордонних справ СРСР Едуард Шеварднадзе здійснив візит до Тегерана, а згодом москву відвідав один із провідних іранських політиків, майбутній президент Алі Акбар Хашемі Рафсанджані. Під час переговорів було підкреслено необхідність виходу двосторонніх відносин на новий рівень та створення «нового етапу двосторонніх відносин» [81, с. 38].

В 1990-х роках Іран і росія в кількох конфліктах перебували по одну сторону. Перш за все, варто згадати підтримку росією та Іраном Вірменії у конфлікті з Азербайджаном за Нагірний Карабах. Проте, з 1993 року Іран заявив про нейтралітет і виступив за територіальну цілісність Азербайджану.

У цей же період Іран відіграв важливу роль у завершенні громадянської війни в Таджикистані у 1992–1994 роках, що також відповідало інтересам москви. Наступним етапом поглиблення стратегічного партнерства стало спільне військове сприяння Афганському Північному альянсу у протистоянні з рухом «Талібан» у період з 1996 до 2001 року.

Упродовж останнього десятиліття Тегеран і москва займали схожі позиції щодо присутності США на Близькому Сході. Обидві держави критикували американську інтервенцію в Іраку, висловлювали скептицизм щодо місії НАТО–ISAF в Афганістані, а також оцінювали події «Арабської весни» як частину серії так званих «кольорових революцій», які, на їхню думку, були інспіровані США [77, с. 2].

Відставка Бориса Єльцина і прихід до влади володимира путіна змінив зовнішньополітичний курс росії. У березні 2001 року тодішній президент Ірану, реформатор Мохаммад Хатамі, здійснив офіційний візит до москви, під час якого

було ухвалено рішення про поглиблення співпраці між двома країнами. В результаті було підписано Договір про основи взаємовідносин та принципи співробітництва між Іраном та росією.

Російсько-грузинська війна у серпні 2008 року стала переломним моментом, після якого США та НАТО фактично втратили вплив у пострадянському регіоні, а можливість розміщення військових баз на Кавказі була заблокована. Водночас відносини росії з Іраном зміцнилися. Починаючи з 2009 року, головною темою двосторонніх переговорів став іранський ядерний проєкт. Хоча росія офіційно дотримувалася міжнародних санкцій щодо Ірану, вона фактично постачала Ірану обладнання та ядерне паливо, що сприяло розвитку його ядерних технологій [81, с. 39–40].

Значне зближення між росією та Іраном у 2010–х роках було зумовлене спільною участю у сирійському конфлікті на боці режиму Башара аль-Асада. Обидві країни сприймали Арабську весну як загрозу власним інтересам і регіональному статус-кво, побоюючись посилення впливу США та сунітського радикалізму. Після початку громадянської війни в Сирії Москва і Тегеран погодилися підтримувати сирійський уряд як ключового союзника. Для росії це була можливість відновити геополітичну присутність на Близькому Сході, для Ірану – зміцнити вплив і відвернути увагу від внутрішніх протестів.

Кульмінацією співпраці стала військова інтервенція росії в Сирії у 2015 році, за підтримки іранських сил і пов'язаних із Тегераном угруповань, зокрема «Хезболли». Це сприяло посиленню координації між країнами, зокрема через створення тристороннього формату росія-Іран-Туреччина [81, с. 41–45].

У 2016 році Іран дозволив росії використовувати авіабазу Шахід Ноджех для ударів по Сирії, а також надав свій повітряний простір для запуску крилатих ракет. Російські військово-повітряні сили відігравали ключову роль у підтримці іранських союзників на сирійській території. Попри це, війна в Сирії виявила низку розбіжностей у цілях обох держав. Іран із застереженням ставиться до Москви через історичну спадщину – зокрема, її ролі в окупації сусідніх країн – і

підозрює росію у готовності використовувати Іран як розмінну монету у власних переговорах із Заходом.

Іранська влада швидко анулювала дозвіл на використання своєї бази, звинувативши кремль у порушенні домовленостей через надмірно публічні заяви. росія ж, зі свого боку, була більше зосереджена на збереженні власного впливу в Сирії, ніж на довготривалому утриманні при владі Башара Асада. Крім того, російські військові відкрито віддавали перевагу співпраці з регулярною сирійською армією, а не з бойовиками «Хезболли» чи іншими групами, яких підтримував Іран. Також москва намагалася дистанціюватися від агресивної політики Ірану щодо Ізраїлю та його проекту «вісь спротиву», що охоплює шіїтські формування в Іраку, Сирії, Лівані та Ємені [42, с. 5–6].

Попри історичну недовіру, вони знайшли спільні інтереси, включно з протидією курдським сепаратистам і спільним баченням майбутнього Сирії без втручання Заходу. Сирійська війна стала платформою для формалізації стратегічного партнерства [81, с. 41–45].

Ядерні технології – одна з ключових сфер російсько-іранських відносин. У період 1992–1995 років москва провела переговори та уклала контракт на суму понад 800 млн доларів на будівництво атомної електростанції в Бушері, при цьому не зважаючи на негативну позицію США. 4 вересня 2011 року ця електростанція почала функціонувати, постачаючи електроенергію до національної електромережі. 11 листопада 2014 року росія погодилася збудувати в Ірані два нові ядерні реактори з можливістю подальшої побудови ще шести, що суттєво розширило співпрацю між двома країнами у ядерній сфері [57, с. 1264].

З середини ХХ століття ядерна програма Ірану підтримувалась як США, так і країнами Західної Європи, які експортували ядерні технології до Ірану. Проте, після Ісламської революції 1979 року підтримка припинилась. Причиною розвитку ядерної програми Ірану було переконання іранських політичних еліт в необхідності володіння ядерною зброєю як інструменту стримування та захисту в несприятливому міжнародному середовищі.

Ядерна програма потребувала підтримки, незалежно чи була вона в мирних цілях чи ні. Найнадійнішим партнером в цьому плані стала росія. Захід побоювався отримання Іраном ядерних технологій для використання не в мирних цілях. російський міністр закордонних справ Ігор Іванов заявив, що росія виступає за прозорість в ядерному питанні. За його словами, саме росія змусила Іран підписати додаткові протоколи з МАГАТЕ та припинити збагачення урану, тому причин для занепокоєння немає, а співпраця росії з Іраном відповідає Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. МАГАТЕ під час своїх візитів до Бушера не знайшло жодних проблем. Проте, протокол підписаний у 2003 році який надав право МАГАТЕ здійснювати нагляд за іранськими ядерними об'єктами не був ратифікований Іраном через очевидне небажання зупинити збагачення урану. У 2005 році Москва запропонувала Ірану компроміс – збагачення урану на російській території з подальшим постачанням Ірану, аби виключити накопичення матеріалів з потенційно військовим призначенням. Цю пропозицію підтримали США та ЄС, однак Тегеран її відхилив. Після радикальних заяв іранського президента Махмуда Ахмадінежада про Ізраїль, Москва зайняла жорсткішу позицію, погодившись передати ядерне досвід Ірану до РБ ООН.

У червні 2006 року у Відні відбулась зустріч групи «5+1», на якій розглядалося іранське ядерне досвід. У разі відмови Тегерана зупинити збагачення урану було запропоновано санкції. Росія активно брала участь у формуванні цього плану й закликала Іран до повернення за стіл переговорів. У випадку прийняття Іраном умов пакета, питання не передавалося б до Ради Безпеки ООН. 31 липня РБ ООН ухвалила резолюцію №1696, яка зобов'язувала Іран припинити збагачення урану. Попри те, що росія і Китай підтримали рішення, Тегеран його проігнорував. 23 грудня 2006 року РБ ООН ухвалила резолюцію №1737, що запроваджувала санкції, проте російські проекти, зокрема реактор у Бушері, не підпадали під обмеження, що дало Москві змогу зберегти економічні інтереси та водночас продемонструвати Ірану потенційні наслідки непокорі вимогам МАГАТЕ.

Іран не дотримався 60-денного терміну, який був наданий для припинення робіт, і МАГАТЕ зафіксувало подальший прогрес у розвитку ядерної програми [15, с. 52–54].

Період від 2012 року характеризується покращенням російсько-іранського діалогу. В червні 2013 року Володимир Путін заявив про намір зміцнювати зв'язки з Іраном для посилення міжнародної стабільності.

Важливим чинником у зближенні Росії та Ірану стало різке погіршення відносин між Москвою і Вашингтоном після 2014 року. У відповідь на зростання західного тиску Кремль посилив співпрацю з державами, що поділяють антизахідну риторику, серед яких ключове місце посів Іран. Спільне прагнення до послаблення впливу США в регіоні сприяло формуванню прагматичного партнерства між країнами, зокрема у сфері безпеки, енергетики й військово-політичної координації, що особливо проявилось на тлі сирійського конфлікту.

Розрив адміністрацією Дональда Трампа ядерної угоди з Іраном у 2018 році викликав критику з боку Москви та став поштовхом до подальшої консолідації російсько-іранських відносин. Росія, водночас підтримуючи виконання ядерної угоди 2015 року, використовувала цю ситуацію для посилення власних позицій у Близькосхідному регіоні, зокрема як політичну протизахідну. ЄС, на думку низки аналітиків, втратив провідну роль у вирішенні конфліктів у регіоні, тоді як Москва й Тегеран зміцнили свою присутність через спільні інтереси у сфері безпеки та енергетики [81, с. 49–50].

За весь час свого президентства Володимир Путін п'ять разів відвідував Іран. Перший візит відбувся 2007 року. У 2017 році з вуст президента Росії пролунало, що Іран є «великим сусідом та стратегічним партнером Росії». У 2018 році відбулась ще одна зустріч очільників двох держав, під час якої іранський лідер назвав США загрозою людства. Наступні візити президента Росії відбулись у 2018 і 2022 роках. Така кількість зустрічей лідерів Ірану та Росії була демонстрацією прагнення військово-політичної співпраці та розширення двосторонньої та регіональної взаємодії [57, с. 1264–1265].

До Ісламської Революції Іран намагався налагодити відносини з обома Кореями. Дипломатичні відносини між Корейською Народно-Демократичною Республікою та Іраном епохи шаха Пахлаві були офіційно встановлені 15 квітня 1973 року. У перші роки після встановлення дипломатичних відносин спостерігалася помірна активність – делегації обох країн зустрічалися приблизно чотири рази на рік до 1975 року. Однак уже в 1976 році активність значно знизилася – відбувся лише один візит, а у 1977–1978 роках дипломатичні контакти взагалі були відсутні. Така динаміка пов'язана зі зміною зовнішньополітичного курсу Пхеньяна, який у той період зосередився на дипломатії в межах ООН, відмовившись від активної двосторонньої співпраці з низкою країн, зокрема з Іраном.

Після Ісламської революції 1979 року характер відносин між Північною Кореєю та Іраном зазнав істотних змін. Вже 13 лютого 1979 року Північна Корея офіційно визнала тимчасовий уряд Ірану, який прийшов на зміну шахському режиму. Цей крок свідчив про прагнення Північної Кореї підтримувати нову форму іранської державності – Ісламську Республіку, офіційно проголошену 1 квітня 1979 року. Водночас Іран стрімко розривав відносини з країнами Заходу – зокрема, з Ізраїлем (18 лютого 1979) та США (8 квітня 1980), що збільшувало потенціал для зближення з державами антизахідного табору, серед яких була і КНДР.

Період ірано-іракської війни (1980–1988 роки) позначився активізацією контактів між Північною Кореєю та Іраном, особливо з 1981 року, коли зросла кількість делегаційних візитів, що свідчило про інтерес до військово-політичної співпраці. Після тимчасового спаду в 1985–1987 роках, з 1988 по 1993 рік інтенсивність контактів знову зросла.

Однак після смерті Кім Ір Сена (1994 рік) та в умовах економічної кризи (1995–2000 роки) дипломатична активність різко зменшилася. З 1998 року, на тлі часткового відновлення економіки, спостерігалось поступове, але нестабільне поживлення зовнішніх контактів.

У 2000-х роках кількість візитів залишалася нижчою, ніж у 1987–1993 роках, що може свідчити про зниження ролі Ірану в зовнішньополітичних пріоритетах Північної Кореї [69, с. 52–53].

Термін «вісь зла», уперше озвучений президентом США Дж. Бушем-молодшим у січні 2002 року, значною мірою стосувався співпраці між Іраном і Північною Кореєю, які, на думку Вашингтона, утворили потенційний антизахідний, зокрема антиамериканський альянс.

Попри занепокоєння міжнародної спільноти щодо паралельного розвитку ядерних програм в обох країнах, немає вірогідних доказів, що Іран і Північна Корея координували свої дії у цій сфері. Час від часу у пресі з'являлися повідомлення про можливу співпрацю між ними у ядерній галузі, однак ці твердження не були підтверджені. Навіть американські урядовці неодноразово зазначали відсутність достовірної інформації про фактичну взаємодію Тегерана та Пхеньяна в ядерній сфері. Цілком імовірно, що замість координації обидві країни могли діяти незалежно, використовуючи подібні методи обходу санкцій – зокрема шляхом придбання технологій подвійного призначення через ті самі зовнішні мережі, включно з комерційними структурами, розташованими в Китаї [10, с. 47].

Після виходу США з СВПД у травні 2018 року спостерігалось помітне посилення співпраці Ірану та Північної Кореї. Наприкінці 2018 року міністр закордонних справ Північної Кореї Рі Їон Хо зустрівся зі своїм іранським колегою Мохаммедом Джавадом Зарифом у Тегерані, зокрема обговорюючи стратегії обходу американських санкцій – це стало важливим маркером нового етапу взаємодії [82]. Переговори між Іраном і Північною Кореєю тривали й у наступному році – зокрема, у вересні 2020 року в Ірані відбулася нова зустріч, під час якої посол Північної Кореї в Тегерані Хан Сон О підкреслив необхідність зміцнення солідарності між обома державами в умовах посиленого тиску з боку США. Він також закликав до активізації економічної, торгівельної та культурної взаємодії. Важливо зазначити, що в ході переговорів було зроблено натяк на

можливу співпрацю з третіми сторонами, що може свідчити про потенційне розширення формату партнерства до тристороннього, зокрема за участі росії.

Відтоді лідер Північної Кореї Кім Чен Ин регулярно підтримує контакт з іранським керівництвом [17].

2.2. Спільні стратегічні інтереси «осі зла»: антизахідна позиція, військово-промисловий комплекс та протидія санкціям

У сучасних міжнародних відносинах стратегічне зближення росії, Ірану та Північної Кореї набуває дедалі чіткіших форм. Спільною рисою цих режимів є відверта антизахідна риторика та протистояння США. Водночас кожна з цих країн опинилася під жорсткими міжнародними санкціями, що стимулювало пошук альтернативних моделей співпраці. Особливу роль у цьому процесі відіграє взаємодія у сфері військово-промислового комплексу, включно з передачею технологій та обміном бойовим досвідом. Крім того, держави «осі зла» координують дії з метою обходу санкцій та збереження економічної стабільності.

Відносини росії та Ірану часто розглядають як партнерство заради вигоди. З кінця 1980-х років обидві країни поступово розширювали співпрацю у військовій, економічній та дипломатичній сферах, що базується на спільному неприйнятті політики США, критиці західноцентричних моделей міжнародного управління та посиленні економічної взаємозалежності. Російське й іранське керівництво вважає США відповідальними за низку «кольорових революцій» у їхніх регіонах впливу – зокрема, Зелена революція в Ірані у 2009 році чи Революцію троянд у Грузії у 2003 році. У цьому контексті вони прагнуть зменшити американську військову присутність і обмежити вплив США на Близькому Сході. Географічна близькість, хоч і без спільного сухопутного кордону, забезпечується прямим сполученням через Каспійське море, що разом з міжнародною ізоляцією обох держав створює додаткові умови для зміцнення їхньої співпраці. Такі чинники сприяють поглибленню політичного, економічного та військового партнерства.

Війна в Сирії, попри певні суперечності між росією та Іраном, стала переходом до інтенсивнішої військової співпраці. Події в Сирії, які розпочалися з протестів проти режиму Асада, стали для Тегерана й москви прикладом загрози, яку створює американське втручання для стабільності в регіоні. Вони також сприйняли це як доказ прагнення США змінити політичні режими в Ірані та росії. У відповідь на це обидві сторони зміцнили безпекове співробітництво та пом'якшили раніше встановлені обмеження.

Після перемоги на президентських виборах у 2021 році Ібрагім Раїсі окреслив зміцнення відносин із росією як один із ключових напрямів своєї зовнішньої політики. У серпні того ж року, під час телефонної розмови з володимиром путіним, він виступив з ініціативою укласти «всеосяжну угоду про двосторонню співпрацю», підкресливши, що спільний досвід взаємодії в сирійському конфлікті створив нові перспективи для поглиблення партнерства. У січні 2022 року лідер Ірану здійснив свій перший офіційний візит до москви, під час якого передав російській стороні проєкт довгострокової 20-річної угоди про співпрацю [42, с. 5–6].

Антизахідництво – це те, що об'єднує росію та Північну Корею. Захід, на їх думку, загрожує їхнім режимам, тому лідери обох держав з недовірою відносяться до західних неурядових організацій, які як вони вважають, є інструментами підривної діяльності. Американська зовнішня політика для Пхеньяна та москви є імперіалістичною, а західні уряди – неоколоніальні.

росія та Північна Корея прагнуть створити багатополярний світ, де не домінуватимуть США. Саміт володимира путіна та Кім Чен Ина у червні 2024 року та укладена після нього угода про «всеохопне стратегічне партнерство» стали важливим етапом: Пхеньян чітко переорієнтувався на москву, відмовившись від економічної залежності від Пекіна. Відновлене партнерство між путіним та Кімом – це не просто тимчасова стратегічна співпраця, а початок довгострокового альянсу, який, можливо, існуватиме і після завершення війни в Україні [118].

Тісне партнерство росії та Китаю посилює їхнє протистояння домінуванню США у Північно-Східній Азії. Через ініціативу БРІКС росія прагне знизити вплив Заходу та підтримати багатопольярний світовий порядок. Співпраця з Північною Кореєю допомагає Москві та Пекіну протистояти санкціям і західному тиску, забезпечуючи стабільність Пхеньяна. США розглядають росію та Китай як головних союзників Пхеньяна у боротьбі з інтересами США. Це партнерство відображає спільну антизахідну позицію, спрямовану на послаблення американської гегемонії й створення альтернативної системи глобальної безпеки [35, с. 91–92].

Зростає стурбованість, що США стикнуться з можливістю виникнення багатьох довготривалих конфліктів, які розпалюють їх ключові суперники – росія, Іран та Північна Корея. Американське військове керівництво занепокоєні, що донедавна географічно обмежені конфлікти розширяться, і що цього не уникнути. У цьому контексті представники оборонної сфери США висловлюють сумніви щодо готовності оборонно-промислової бази США до ведення тривалого високо інтенсивного конфлікту чи до одночасної участі у кількох конфліктах [80].

Одним із ключових чинників, що посилює антизахідну риторику Москви, стало поступове розширення НАТО на схід, яке росія сприймає як пряму загрозу своїй безпеці та зазіханням на її сферу впливу. Вступ країн Центрально-Східної Європи до Альянсу в 1999 та 2004 роках вже тоді викликав негативну реакцію з боку Кремля, де побоювалися, що військові бази НАТО наблизяться впритул до російських кордонів. Після розширення 2004 року росія заявила, що подальше просування Альянсу становить пряму загрозу її національній безпеці та зачіпає політичні й економічні інтереси. Водночас, попри занепокоєння Москви, Генеральний секретар НАТО Яап де Гооп Схеффер намагався заспокоїти Володимира Путіна, запевнивши, що Альянс не має жодних планів здійснювати військові дії проти росії [40, с. 1885–1886]. Навпаки, НАТО різними способами намагалось налагодити співпрацю з росією. Вона була включена до ініціативи «Партнерство заради миру» з метою налагодити комунікацію з Москвою, а також

щоб пом'якшити побоювання росії щодо намірів НАТО. У 1997 році сторони підписали Основоположний акт НАТО-росія. Документ мав на меті переконати москву прийняти розширення Альянсу, одночасно визнаючи її важливу роль у системі європейської безпеки. росії надавався спеціальний консультативний статус і можливість участі в обговореннях у межах Ради НАТО-росія, однак не передбачалося права вето на рішення НАТО щодо розширення.

Хоча кремль традиційно негативно сприймав розширення Альянсу, в 1990-х роках і навіть у перші роки правління волоимира путіна головною стурбованістю було не стільки військове загострення, скільки побоювання, що росію буде усунуто від процесів ухвалення ключових безпекових рішень у Європі. Це, своєю чергою, могло спричинити її міжнародну ізоляцію та стимулювати зростання впливу крайніх націоналістичних сил усередині країни [65, с. 10].

Виправданням анексії Криму та початку російської агресії проти України стали, за словами російського президента, «невиправдані обіцянки» НАТО не розширюватись на схід. Проте, Альянс та Захід загалом ніколи не зобов'язувались не розширюватись у майбутньому [89, с. 2].

Від моменту створення у 1979 році Ісламська Республіка Іран прагнула видворити США з Близького Сходу, а заразом й послабити Ізраїль. Хоч досі ціль не була досягнута, проте Іран різними способами наблизитись до неї. Сюди можемо віднести й підтримку «осі опору» – мережа взаємопов'язаних угруповань, до яких належать ХАМАСу у Газі, Хезболла у Лівані та хусити в Ємені. Іран розглядає США як основну перепону на шляху до реалізації власних амбіцій і намагається підірвати американське домінування, підтримуючи антиамериканські сили, дестабілізуючи проамериканські уряди та поширюючи наративи, що дискредитують політику Вашингтона в регіоні.

Ця стратегія тісно пов'язана і з суперництвом Ірану та Саудівської Аравії. Ця стратегія тісно пов'язана з ірансько-саудівським суперництвом. У збройних конфліктах, зокрема в Ємені, Сирії та Іраку, Тегеран надає підтримку шіїтським міліціям та іншим союзним угрупованням, щоб протидіяти впливу Ер-Ріяда і

розширити власну стратегічну присутність. Підтримка таких організацій, як «Хезболла» та «ХАМАС», демонструє прагнення Ірану кинути виклик безпеці Ізраїлю та зберігати напругу біля його кордонів, хоча вплив цих угруповань було істотно послаблено внаслідок триваючого конфлікту в Газі та Південному Лівані.

Економічні та стратегічні пріоритети значною мірою формують регіональні амбіції Ірану. Збереження контролю над ключовими торгівельними маршрутами, зокрема Ормузькою протокою, та вплив на світові енергетичні ринки є життєво важливими для іранської економіки, особливо в умовах міжнародних санкцій, що накладені через авторитарний характер правління та ядерну програму. Зокрема, втручання Ірану в конфлікт у Ємені частково пояснюється прагненням встановити контроль над стратегічними морськими проходами, такими як протока Баб-ель-Мандеб, що з'єднує Червоне море з Аденською затокою.

Іран, хоч знаходиться віддалено від Європи, становить значну загрозу для європейської безпеки. Це проявляється у підтримці тероризму та спробах чинити деструктивний вплив на демократичні суспільства. У 2021–2024 роках Іран суттєво активізував свою діяльність у сфері таємних операцій. Розвідувальні служби зафіксували понад 50 спроб вбивств, пов'язаних з Іраном, на території Європи. Мішенями виступали іранські опозиціонери, громадяни ворожих держав та дипломати [23, с. 2–12].

Протягом понад п'ятдесяти років Північна Корея слугує прикладом держави-вигнанця. Вона активно розвиває ядерну програму, виробляє та експортує балістичні ракети, підтримує терористичну діяльність. Своєю агресивною політикою Пхеньян створює постійну загрозу для інтересів і союзників США в регіоні, що стало підставою для розміщення американських військ у Південній Кореї та Японії. Ядерна зброя є загрозою як для Корейського півострова, так і для міжнародної безпеки загалом.

За словами північнокорейського лідера Кім Чен Ина розвиток ядерної та балістичної програм Північної Кореї покликаний досягти «балансу» з

військовою потужністю США. Його мета – здобути найефективніший засіб стримування: міжконтинентальну балістичну ракету, здатну досягти американської території [12].

Координація зусиль у сфері ВПК набуває дедалі тіснішого характеру. Основу арсеналу Північної Кореї становлять зразки озброєння радянської епохи. Йдеться насамперед про артилерію, бронетехніку, тактичні ракети, а також засоби протиповітряної оборони. Багато зразків техніки були або безпосередньо поставлені з СРСР, або вироблялися на місцевих підприємствах за ліцензіями, отриманими в той період. Хоча на початку 1990-х років відносини з росією погіршилися, а військова співпраця була припинена, початок 2000-х ознаменувався потеплінням у двосторонніх відносинах і поступовим відновленням співпраці у військовій сфері.

У 1998–1999 роках Північна Корея здійснила обмежені закупівлі російської військової техніки, зокрема гелікоптерів і вантажівок. На початку 2000-х років під час двосторонніх самітів обговорювалися питання технічного обслуговування раніше поставленого озброєння та подальшої співпраці. У 2001 році сторони підписали дві угоди: про російську допомогу в модернізації північнокорейських збройних сил і про підготовку північнокорейських офіцерів у росії. Проте прогресу не відбувалось на тлі ракетних випробувань Північної Кореї.

У період між 2014 і 2022 роками спостерігалось поступове зміцнення політичного діалогу між росією та Північною Кореєю, переважно в економічній площині. Потеплінню відносин сприяли два ключові чинники: зростаюча міжнародна ізоляція росії після анексії Криму у 2014 році та намагання Пхеньяна зменшити залежність від Китаю. Водночас дотримання росією міжнародного санкційного режиму щодо Північної Кореї стримувало розвиток двосторонньої співпраці у військовій сфері. Хоча у 2015 році Пхеньян запропонував відновити військові контакти, Москва відповіла стримано. Лише у 2019 році, під час саміту у Владивостоці прозвучала заява міністра оборони росії сергія шойгу про інтерес

до співпраці в оборонній сфері, однак вона не отримала практичного продовження.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році стало новим поворотним моментом у двосторонніх відносинах. У відповідь на ізоляцію з боку Заходу Москва задекларувала готовність розширювати військові зв'язки з Пхеньяном. У нинішній період з'явилися перші ознаки потенційно глибших змін у цій сфері – зокрема, йдеться про розвиток військово-технічного співробітництва, проведення консультацій на високому рівні та обговорення перспектив спільних військових навчань [13, с. 149–155].

На початку XXI століття військово-технічне співробітництво між росією та Іраном розвивалося в умовах геополітичної напруги та міжнародних обмежень. Попри масштабні закупівлі російського озброєння у 1990-х – на початку 2000-х років, росія двічі змушена була призупинити військово-технічне співробітництво з Іраном: у 1995 році – згідно з меморандумом «Гор-Черномірдин», що передбачав відмову від нових контрактів, та у 2010 році – у зв'язку із санкціями РБ ООН.

Однак через загострення відносин Ірану із Заходом і переорієнтацію Китаю на співпрацю з Ізраїлем, росія стала ключовим партнером Ісламської Республіки у сфері оборони. Від 2000 року Тегеран розпочав реалізацію 25-річної програми переозброєння, орієнтованої на російські зразки. Пріоритет надавався створенню системи ППО, ліцензійному виробництву озброєнь, модернізації авіації, а також розвитку ремонтних, навчальних і космічних програм.

У листопаді 2000 року росія офіційно вийшла з угоди «Гор-Черномірдин», що дало змогу вже у 2001–2002 рр. розпочати постачання до Ірану боєприпасів і запчастин для літаків МіГ-29 і Су-24МК. У 2000 році Іран посідав 4-те місце серед імпортерів російської зброї. У жовтні 2001 року підписано міжурядову угоду про військово-технічне співробітництво, яка передбачала постачання зброї на суму до 4 млрд доларів до 2010 року Іран особливо зацікавлений у тактичній авіації (Су-30, МіГ-29СМТ), системах ППО (С-300, «Тор-М1», «Бук») та ОТРК «Іскандер-Е» [8, с. 72].

У 2000–2007 роках росія стала головним постачальником озброєння до Ірану, забезпечивши близько 85% його військового імпорту. Ісламська Республіка посіла третє місце серед основних імпортерів російської зброї, загальний обсяг поставок склав 1,96 млрд доларів, що становило 5,4% від загального російського військового експорту.

Проте в середині 2000–х років у відносинах між Москвою і Тегераном виникли нові труднощі. Росія, балансує між власними стратегічними інтересами та тиском Заходу, призупинила реалізацію низки контрактів. Зокрема, було затримано завершення будівництва Бушерського ядерного реактора, а також постачання систем ППО С-300, контракт на які оцінювався у понад 800 млн доларів. Це спричинило напруження у двосторонніх відносинах. Лише у 2015 році росія офіційно зняла заборону на передачу С-300 Ірану [14].

У лютому 2016 року міністр оборони Ірану Хусейн Дехган під час офіційного візиту до Москви ініціював переговори щодо масштабного оборонного контракту, що охоплював постачання винищувачів Су-35, Су-30СМ, навчально-бойових літаків УК-130, ударних гелікоптерів Мі-8 і Мі-17, сучасних танків Т-90, новітніх систем ППО та відповідних військових технологій. Проте попри активні дипломатичні зусилля з боку Ірану, російська сторона відхилила пропозицію.

Основною причиною відмови стало зобов'язання Росії дотримуватися умов резолюції РБ ООН, яка передбачала часткове ембарго на постачання озброєнь до Ірану до 2020 року. Згодом іранський посол у Москві пояснив цю відмову як прояв обережності Росії щодо передачі оборонних технологій, які підпадали під міжнародні санкції. Втім, попри обмеження, у 2017 році росія здійснила поставку Ірану системи протиповітряної оборони С-300 ПМУ-2 [70, с. 102].

Співпраця між Іраном і Північною Кореєю в оборонній сфері розпочалася в 1980–х роках, під час Ірано-Іракської війни, коли Тегеран, ізольований на світовій арені, звернувся до Північної Кореї як до джерела зброї та боєприпасів. Одним із ключових елементів співпраці стала передача балістичних технологій

[51]. На додаток, північнокорейська сторона передавала іранській радянські танки Т-54 та Т-55 [25].

У 1989 році президент Ірану Алі Хаменеї, який нині є Верховним лідером, відвідав Північну Корею та заявив: «Якщо великі країни загрожують прогресивним країнам, тоді прогресивні країни повинні погрожувати їм у відповідь... Корея довела, що має силу протистояти Америці» [98]. Водночас Пхеньян прагнув зберегти можливість співпраці з іракським режимом: у 1982 році він ініціював таємні переговори, запросивши іракську делегацію до Північної Кореї, хоча Багдад направив лише неофіційного представника. Попри провал перемовин, це засвідчило відсутність повної підтримки Ірану з боку Північної Кореї, яка розглядала режим Саддама Хусейна як потенційного партнера в регіоні [95].

У 1995 році Північна Корея поставила Ірану пускові установки Scud, а згодом – ракетні двигуни Nodong. Попри санкції ООН після ядерних випробувань Північної Кореї, у 2000-х роках тривав обмін ракетними технологіями, зокрема передача систем Musudan та підводних човнів, створених за північнокорейськими зразками. У 2011 році ООН зафіксувала регулярні рейси з постачання ракетних компонентів між країнами. Іранські техніки були присутні на запусках північнокорейських ракет, а схожість боєголовок Nodong і Shahab-3 була разюча. У 2016 році США запровадили санкції проти іранських компаній, що співпрацювали з Північною Кореєю.

Іран і Північна Корея здійснюють непряму співпрацю через підтримку шіїтських воєнізованих угруповань на Близькому Сході, зокрема «Хезболли» в Лівані та хуситів у Ємені. Цей альянс ґрунтується на спільній антагоністичній позиції щодо Ізраїлю та підтримці режиму Башара Асада в Сирії.

Співпраця Північної Кореї із «Хезболлою» розпочалася ще в 1980-х роках, а з 2000 року перейшла у фазу інтенсивної військової підготовки. Північнокорейські інструктори, зокрема, навчили ліванське угруповання будівництву розгалужених підземних бункерів для зберігання озброєння та забезпечення. Цю інформацію підтвердила Дослідницька служба Конгресу США

у 2007 році. Під час громадянської війни в Сирії північнокорейські фахівці, за повідомленнями, працювали на сирійських військових об'єктах, де були розміщені сили «Хезболли». Північна Корея також підозрюється в передачі технологій тунельного будівництва для формування оборонної мережі «Хезболли» в Лівані. Хоча офіційно співпраця дещо знизилася після виключення Північної Кореї зі списку спонсорів тероризму у 2008 році, Ізраїль продовжував звинувачувати Пхеньян у постачанні озброєнь.

У випадку з хуситами у Ємені масштаби співпраці з Північною Кореєю були обмеженими, але вказують на наявність непрямих зв'язків. За даними ЗМІ та звітів ООН, у 2015–2018 роках північнокорейська сторона намагалася постачати хуситам звичайне озброєння та балістичні ракети [83].

Внаслідок виходу адміністрації Дональда Трампа з іранської ядерної угоди 2018 року відбулось подальше зближення Ірану та Північної Кореї. Упродовж наступних років обидві держави поглибили співпрацю у сфері балістичних технологій. Після введення санкції США проти Ірану у серпні 2018 року глави зовнішньополітичних відомств обох країн провели зустріч у Тегерані, під час якої обговорювали стратегії протидії санкційному тиску Вашингтона. Технічна співпраця знайшла підтвердження в запуску Пхеньяном ракет «Hwasong-14» та «Hwasong-15» у 2017 році, які були оснащені іранськими двигунами RD-250. У 2019 році експерти ООН повідомили про високу активність двох північнокорейських оборонних компаній на іранській території, що було підтверджено в офіційному звіті Експертної групи ООН у 2021 році. Окрім того, спільна розробка гіперзвукових технологій викликала занепокоєння, з огляду на створення Іраном ще у 2014 році інфраструктури для випробування гіперзвукової зброї [95].

Західні санкції проти Ірану, Північної Кореї та росії введені вже давно, але це не перешкоджає розвитку їх військової промисловості, а також пошуку альтернативних шляхів отримання необхідних технологій та товарів. Не зважаючи на економічні санкції, російських військово-промисловий комплекс не

впав. Росія намагається перейняти досвід Ірану та Північної Кореї в шляхах обходу санкції, які вже не одне десятиліття перебивають під санаційним тиском.

Санкційний режим проти Ірану запроваджений США, ЄС та ООН. Перші серйозні санкції проти Ірану США запровадили у 1979 році після Ісламської революції та захоплення американського посольства в Тегерані. У відповідь Вашингтон заморозив іранські активи й заборонив бізнес-контакти з Тегераном. Згодом до санкцій приєдналися інші країни, і за понад 40 років обмеження лише посилювались [94].

Ірану заборонено експортувати озброєння, зокрема ракетні та ядерні технології, а також співпрацювати з міжнародними банками, страховими компаніями та флотом. Попри це, країна змогла зберегти свій військово-промисловий потенціал і навіть постачати зброю союзникам.

Санкційна політика не була сталою. Наприклад, у 2015 році Іран уклав ядерну угоду з групою великих держав, що тимчасово зняло частину обмежень і сприяло економічному зростанню. Але вже у 2018 році США вийшли з угоди, і санкції повернулись.

Іранська система обходу санкцій не є унікальною: вона спирається на контрабанду, тіньові компанії в західних країнах і промислове шпигунство. Саме ці інструменти дозволяють режиму підтримувати військове виробництво в умовах ізоляції. При цьому Тегеран активно копіює західні зразки озброєння, адаптуючи їх під власні можливості. Відомий Shahed-136, який широко застосовується Росією, є модернізованою версією німецького безпілотної DAR 1980-х років. А нова ракета Abadil – фактична копія американської GMLRS для HIMARS.

Іранські версії дешевші у виробництві, виготовляються у великих обсягах і, хоч і поступаються оригіналам у точності, залишаються ефективними в умовах масового застосування [11]. У 2006–2010 роках Іран опинився в центрі міжнародної уваги через свою ядерну програму, зокрема через розгортання програми зі збагачення урану, що викликало занепокоєння щодо можливого

створення ядерної зброї. У відповідь РБ ООН ухвалила низку санкцій, спрямованих саме на стримування ядерних амбіцій Ірану.

З 2020 по 2023 роки напруженість навколо Ірану зросла через порушення прав людини, а також розробку й експорт безпілотників, зокрема до зон конфлікту. Це призвело до нових санкцій з боку ЄС і Великої Британії. Протягом наступних двох років Захід ще більше посилив обмеження, зосередившись на стримуванні іранського експорту озброєнь та кібероперацій, спрямованих проти критичної інфраструктури інших держав. Ці заходи мали на меті зменшити військову й політичну присутність Ірану в регіоні. У 2025 році ситуація загострилась через авіаудари США по іранських об'єктах і спроби адміністрації Дональда Трампа втрутитися у конфлікт між Іраном та Ізраїлем.

Економіка Ірану й окремі її ключові сектори перебувають під одними з найжорсткіших санкцій у світі. У банківському та фінансовому секторах країна втратила доступ до міжнародної платіжної системи SWIFT, а активи Центрального банку та інших фінансових установ були заморожені. Нафтогазова галузь зазнала значних обмежень: заборонено імпортувати, експортувати і будь-які інвестиції в іранську нафтову, газову та нафтохімічну промисловість. У сфері технологій накладено заборону на постачання Ірану обладнання для шифрування, дронів, телекомунікацій та кіберінструментів. Морський сектор також обмежено: іранські судна занесені до чорного списку, а контроль за перевезенням вантажів із судна на судно посилено. В авіагалузі діють обмеження на постачання запчастин, технічне обслуговування та сервіс для іранських авіакомпаній [112].

Північна Корея – ще один приклад держави, яка протягом багатьох років перебуває під санкціями. Основна причина – розробка балістичних ракет та ядерної зброї, яку Пхеньян вважає гарантією свого виживання. Перші санкції РБ ООН були введені ще в далекому 2006 році за випробування ядерної зброї. Переговори щодо денуклеаризації, які почалися ще в 1990-х роках, не принесли очікуваних результатів.

Від 2006 року РБ ООН одноголосно ухвалила низку резолюцій, що засуджують ядерну програму Північної Кореї та запроваджують проти неї санкції. З часом ці заходи поступово посилювалися та охопили дедалі ширше коло обмежень.

Санкції передбачають заборону на торгівлю зброєю, військовою технікою, промисловим обладнанням, металами, транспортними засобами та технологіями подвійного призначення. Окремо було ухвалено рішення про замороження активів осіб і організацій, причетних до ядерної програми Північної Кореї. Також було заборонено імпорт до країни деяких предметів розкоші.

Крім того, резолюції ООН забороняють експорт з Північної Кореї таких товарів, як електрообладнання, вугілля, корисні копалини, морепродукти, харчові продукти та сільськогосподарська продукція, деревина, текстиль і дорогоцінне каміння. Значні обмеження також були запроваджені на використання північнокорейської робочої сили за кордоном, імпорт сирової нафти та нафтопродуктів, а також на постачання природного газу [38, с. 5–6].

Санкції також включають обмеження права Північної Кореї на риболовлю та науково-технічне співробітництво з іншими державами. Окрім цього, країнам-членам ООН заборонено відкривати банківські рахунки для північнокорейських фізичних і юридичних осіб або створювати фінансові установи, які б обслуговували інтереси Пхеньяна.

Сполучені Штати впровадили односторонні санкції проти Північної Кореї, які є жорсткішими за заходи, запроваджені РБ ООН. Вони охоплюють ширший спектр економічної діяльності та спрямовані проти більшої кількості фізичних і юридичних осіб. Основна мета цих санкцій — стримування розвитку північнокорейських ракетних і ядерних технологій. Водночас деякі обмеження були введені у відповідь на інші дії Пхеньяна, зокрема кібератаки, як-от злам комп'ютерних систем компанії Sony у 2014 році та поширення комп'ютерного вірусу WannaCry у 2017 році. Санкції також пов'язані з порушеннями прав людини та жорсткою цензурою в країні.

Окрім безпосередніх заходів проти Північної Кореї, США також запровадили санкції щодо іноземних банків, компаній та громадян – зокрема з Китаю та росії – за підтримку військової програми Північної Кореї. Крім того, американські органи влади накладали штрафи на компанії, які порушували правила експортного контролю США.

Окрім санкцій, запроваджених Радою Безпеки ООН, союзники США – Австралія, Японія та Південна Корея, а також ЄС – впровадили додаткові обмежувальні заходи, які перевищують обсяг міжнародних санкцій. Ці держави й об'єднання поступово розширювали власні санкційні режими, зокрема у 2022 році – у відповідь на суттєве збільшення кількості ракетних випробувань з боку Північної Кореї [113].

Проте, серед трьох держав «осі зла» саме на росію накладено найбільше санкцій. ЄС, США та їх союзники неодноразово запроваджували санкції проти Москви ще від 2014 року, у відповідь на анексію Криму. Санкції переслідують три основні цілі. По-перше, санкції покликані скоротити фінансові ресурси, доступні для фінансування воєнних дій. По-друге, санкції спрямовані на ослаблення підтримки з боку впливових осіб, зокрема олігархів і наближених до керівництва діячів. Для цього застосовуються як економічні інструменти, так і персональні заходи, включаючи замороження активів та запровадження заборон на поїздки. По-третє, через обмеження постачання споживчих товарів санкції також виконують сигнальну функцію для російського населення. Таким чином, міжнародна спільнота прагне донести до громадян, що їхня держава бере участь у діях, які засуджуються іншими країнами, з розрахунком на поступове зниження суспільної підтримки урядової політики в довгостроковій перспективі [91].

Після початку російського повномасштабного вторгнення США та ЄС вводили значно жорсткіші санкції з метою ослабити її військову силу та ізолювати від світової фінансової системи. США здійснили безпрецедентний крок, заморозивши близько 5 млрд доларів активів Центрального банку росії, що перебували на території США. Також ключові російські банки було відключено від системи SWIFT – глобальної мережі для міжбанківських фінансових

операцій. США також сконцентрували зусилля на зменшенні прибутків росії від експорту енергоносіїв. У березні 2022 року було заборонено імпорт російської сирої нафти, газу та вугілля, а також введено обмеження на інвестиції в енергетичні компанії росії. США обмежили експорт високотехнологічних товарів, зокрема авіаційного обладнання та мікрочипів, які можуть бути використані у військових цілях. Заборона поширюється і на товари, створені за допомогою американських технологій в інших країнах.

На початку 2024 року США разом із G7 ввели обмеження на експорт російських алмазів, що залишалися одним з найприбутковіших джерел експорту (до 4 млрд доларів у 2022 році). Крім того, США запровадили санкції проти компаній у третіх країнах, зокрема Китаї, Туреччині та ОАЕ, які допомагали росії обходити обмеження.

До повномасштабного вторгнення росія забезпечувала близько 40% постачання природного газу до ЄС і третину нафти. У 2022 році ЄС запровадив ембарго на імпорт значної частини сирої нафти, долучився до обмеження цін G7, а у 2023 році – розширив заборони на нафтопродукти, як-от дизель і бензин. У 2025 році ЄС зобов'язався повністю припинити імпорт російського газу до 2027 року. Окрім енергетики, ЄС та інші держави запровадили обмеження, що стосуються фінансової та військової інфраструктури росії. Близько двох третин з понад 330 млрд доларів заморожених активів російського центрбанку знаходяться на території ЄС. Згодом, саме ці активи можуть бути використані для відбудови України [101].

У зв'язку з всіма введеними санкціями росія намагається знайти будь-які доступні шляхи обходу вжитих обмежень, щоб знайти ресурси для продовження військових дій. Тому росія звертається до таких держав як Іран та Північна Корея, які мають досвід протидії обмеженням. 19 липня 2022 року лідери росії та Ірану обговорили співпрацю в контексті дедоларизації та обходу санкцій. Верховний лідер Ірану заявив про вигідність довгострокового партнерства з росією.

У листопаді 2022 року секретар ради безпеки росії микола патрушев відвідав Тегеран для поглиблення торгівельно-безпекового співробітництва. У січні 2023 року було оголошено про з'єднання міжбанківських систем росії та Ірану в обхід SWIFT. На тлі цих процесів росія почала закуповувати в Ірані дрони та інше озброєння, що стало реакцією на санкційні обмеження. У відповідь західні держави активізували тиск, запроваджуючи нові санкції проти іранських компаній.

Окрім фінансової співпраці та постачання дронів, важливими стають й інші аспекти взаємодії між росією та Іраном. Наприклад, через неможливість обслуговувати літаки на Заході, «Аерофлот» почав направляти їх до Ірану. Також москва перейняла іранський досвід створення тіньового флоту танкерів для обходу нафтових санкцій. Хоча західні санкції є масштабними, кремль відкрито розробляє способи їх обходу. У зовнішньополітичній концепції росії від березня 2023 року наголошується на необхідності диверсифікації економічних зв'язків, розвитку альтернативних платіжних систем і резервних валют [58, с. 23–24].

Попри всі вжиті санкції, росія виробляє більше ракет та боєприпасів, ніж США та країни-члени НАТО. До 2022 року росія співпрацювала з іноземними компаніями, щоб отримувати мікрочипи та транспортувала технічне обладнання з ЄС. Західні санкції мали б обмежити імпорт необхідних компонентів для виробництва зброї, але західні компоненти досі знаходять в російських ракетах. Щоб і надалі отримувати необхідні товари, росія імпортує їх через треті країни – Китай, Вірменію, Казахстан та ОАЕ.

Після початку повномасштабної війни росія звернулася до Ірану, спираючись на його досвід протистояння санкціям. У 2022 році їхня економічна співпраця активізувалася, обсяг торгівлі зріс до майже 5 млрд доларів, а партнерство поступово набуло військового характеру. У російській Алабузі розгорнуто виробництво іранських дронів «Shahed», кількість яких зросла майже вчетверо за півтора року. Іран також передав росії балістичні ракети, попри попередження західних країн. Одночасно посилилася співпраця росії із Північною Кореєю, яка вже передала понад 13 тисяч контейнерів зі зброєю та

мільйони снарядів, а також направила щонайменше 10 тисяч солдатів. Ця військова підтримка дозволяє росії зберігати інтенсивність бойових дій, попри санкційний тиск [106].

Попри санкції, Тегерану вдається втриматися на плаву та навіть фінансувати та підтримувати терористичні організації, такі як ХАМАС та «Хезболла». Станом на сьогодні США внесли до санкційних списків майже тисячу осіб і організацій, пов'язаних з фінансуванням тероризму з боку Ірану. Попри це, Тегеран щороку надає понад 700 млн доларів «Хезболлі» та до 100 млн – ХАМАСу і іншим палестинським угрупованням, передаючи їм не лише зброю, а й технології для локального виробництва ракет. Як і росія, Іран використовує тіньову мережу підставних компаній, банків та бірж, особливо активних в ОАЕ [41].

Пхеньян за всі роки введених проти нього санкції виробив стратегії їх обходу. Стійкість перед обличчям політичної та економічної ізоляції вражає, а режиму Кіма вдалося адаптуватись до нових умов. Північна Корея роками успішно обходить міжнародні санкції завдяки добре організованій мережі підставних компаній, незаконних морських перевезень і підтримці з боку дружніх держав, передусім Китаю та росії. Одним із ключових інструментів є судноплавні махінації – Північна Корея здійснює перевантаження нафти та вугілля в морі, вимикаючи транспондери на судах, щоб уникати супутникового моніторингу [34].

Кіберзлочинність – ще один інструмент фінансування режиму. Північна Корея у 2022 році викрала криптовалюту на суму понад 1 млрд доларів. Відомі хакерські угруповання Lazarus та APT38 діють під прикриттям державних структур, і ці кошти спрямовуються безпосередньо на фінансування військових програм, зокрема розробку ядерної зброї [102]. Також Північна Корея використовує своїх дипломатів та посольства для контрабанди дорогоцінним камінням, золотом, алкоголем та цигарками [72]. Такі операції проводилися через посольства в країнах Африки, Південно-Східної Азії та Близького Сходу, і залишаються основою нелегальної фінансової моделі режиму. Подібні дії

приносять мільйони доларів на рік у твердій валюті, сприяючи фінансуванню оборонних програм. При цьому дипломати, навіть у випадках затримання, зазвичай не несуть кримінальної відповідальності, а просто висилаються з країн перебування. Це свідчить про системність і безкарність таких схем [99].

Висновки до розділу

Отже, відносини між росією, Іраном та Північною Кореєю мають глибокі історичні корені, формуючись під впливом спільних інтересів у сфері безпеки та економіки. росія прагнула зберегти свій вплив на Корейському півострові та активно долучалася до процесів врегулювання ядерної проблеми Північної Кореї. Еволюція двосторонніх відносин з Пхеньяном відображає зміну зовнішньополітичних пріоритетів москви за різних президентів. Економічна співпраця між росією та Північною Кореєю залишалася обмеженою через санкції та внутрішні проблеми Пхеньяна, проте стратегічний діалог продовжувався. Відносини росії та Ірану після розпаду СРСР пройшли шлях від обережності до формування стратегічного партнерства, особливо у сфері безпеки та ядерних технологій. Сирійський конфлікт став каталізатором тісної військово-політичної взаємодії москви та Тегерана, одночасно висвітливши існуючі розбіжності у цілях обох держав. Взаємодія Північної Кореї та Ірану історично мала характер обмежених контактів, проте періодично посилювалася у військово-політичній сфері

Взаємодія між Іраном, росією та Північною Кореєю ґрунтується на спільних стратегічних інтересах, які поєднують прагнення до збереження авторитарних режимів та протидію західному впливу. Антизахідна позиція виступає ключовим елементом їхньої ідеологічної єдності, що дозволяє позиціонувати себе як альтернативний центр сили у багатополлярному світі.

Усі три держави намагаються послабити міжнародні інституції, контрольовані Заходом та негативно ставлять до всього, де йдеться про демократію. Безумовно, відносини цих трьох держав зазнавали коливань, але все-таки їх партнерство збереглось. Таке співробітництво дозволяє підірвати

ефективність західних санкцій, тому три держави навчили їх обходити та знаходити альтернативні шляхи для торгівлі та обмінів військовими технологіями.

РОЗДІЛ III

ПОЛІТИЧНІ ТА БЕЗПЕКОВІ НАСЛІДКИ ПОГЛИБЛЕННЯ ПАРТНЕРСТВА ІРАНУ, РОСІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ КОРЕЇ

3.1. Підтримка Ірану та Північної Кореї російської агресії проти України

Російське повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року принесло великі наслідки не тільки для самої України, але і для ЄС та решти демократичного світу. Захід виступив на підтримку українського суверенітету та територіальної цілісності, в той час, як авторитарні держави, такі як Іран, Північна Корея та інші висловили підтримку росії.

Тегеран зі своєю чіткою та агресивною антизахідною риторикою підтримав позицію москви. Саме іранський президент Ібрагім Раїсі одним з перших в телефонній розмові висловив підтримку володимирі путіну. Напад росії на Україну в лютому 2022 року суттєво трансформував динаміку російсько-іранських відносин. росія стала об'єктом безпрецедентного міжнародного санкційного тиску, фактично обігнавши Іран за кількістю санкційних обмежень. У цьому новому контексті співпраця між двома країнами вийшла за межі декларативної й перейшла в практичну площину: Іран перестав виступати в ролі залежного партнера й почав діяти як рівноправний союзник. Найбільш показовим прикладом цього стала військово-технічна співпраця [75, с. 178–179].

Проте Іран у перші тижні війни дотримувався обережної позиції. Іранські високопосадовці здебільшого звинувачували НАТО та США у збройному конфлікті, водночас намагаючись дистанціюватися від прямих дій росії. Так, 24 лютого 2022 року міністр закордонних справ Ірану Хусейн Амір-Абдуллахіан заявив, що «корені української кризи лежать в провокаційних діях НАТО», але водночас наголосив, що «війна не є вирішенням проблеми». На момент початку російського вторгнення в Україну йшли інтенсивні міжнародні переговори щодо відновлення СВПД та повернення США до угоди. До кінця лютого 2022 року сторони фактично узгодили проєкт нового тексту домовленості. Однак 5 березня

росія несподівано висунула додаткову вимогу – гарантії з боку США, що санкції, накладені через війну в Україні, не вплинуть на торгівельні відносини росії та Ірану. Цей односторонній крок росії, здійснений без погодження з Іраном, призвів до призупинення переговорів європейськими учасниками та викликав хвилю критики в Тегерані. Уряд Ірану сприйняв цей епізод як прояв нехтування російською стороною іранськими інтересами та чергову спробу використання стратегічного партнерства як інструмента торгу із Заходом.

Однак із подальшим загостренням війни в Україні та вичерпанням дипломатичних зусиль з відновлення СВПД, позиція Ірану почала змінюватися в бік більшої прихильності до росії. Провал чергового раунду переговорів у червні 2022 року збігся зі щораз більшою готовністю Ірану публічно підтримати Москву. Це свідчило про поглиблення недовіри Тегерана до США як непослідовного та ненадійного партнера, а також про переорієнтацію іранської зовнішньої політики на зміцнення стратегічного альянсу з росією [42, с. 7–8]. Чітко дотримуючись кремлівської пропаганди, вторгнення росії подавалося як «спеціальна військова операція», спричинена загрозами, що виникли внаслідок розширення НАТО на схід під проводом США. Іранська влада, зокрема лідер країни аятола Алі Хаменеї, президент Ібрагім Раїсі та міністр закордонних справ Хусейн Амір-Абдуллахіан, публічно підтримували таке трактування, підкреслюючи, що дії Росії є реакцією на агресивну політику Заходу. Зокрема, Хаменеї заявив, що «США фактично розпочали війну в Україні», поклавши відповідальність за ескалацію конфлікту на Захід.

Разом з тим, у зовнішньополітичних заявах Іран намагався зберігати нейтральну позицію. Міністр закордонних справ Ірану неодноразово підкреслював, що Іран «не постачав зброї жодній зі сторін у війні в Україні» та «не підтримує продовження бойових дій». Речник МЗС Саїд Хатібзаде також заявив, що Ісламська Республіка Іран виступає за політичне вирішення конфлікту й закликає сторони негайно припинити бойові дії. Водночас він підкреслив, що саме західна інтервенціоністська політика є основним фактором дестабілізації міжнародної безпеки [62, с. 92–93].

Ключовим вектором співпраці Ірану та РФ з 2022 року стала оборонна сфера. Росія закупила в Ірану велику кількість безпілотників Shahed і Mohajer, а також ракети малої дальності, включно з «Fateh» і «Zolfaghar». У відповідь Іран отримав російські винищувачі Су-25 і технічну підтримку. Іранські військові радники також були помічені у Криму, де навчали обслуговуванню БПЛА.

Для Росії співпраця з Іраном є прагматичною: іранські дрони дешеві, придатні для ройових атак і здатні вражати енергетичну, логістичну та цивільну інфраструктуру України. Наприклад, Shahed-136 коштує приблизно 20 тис. доларів США, тоді як російська крилата ракета «Калібр» – близько 1 млн доларів. Окрім вартості, важливими перевагами є простота дронів, їхня ефективність у протидії ППО та можливість масового застосування. Іншим чинником є потреба Росії закрити дефіцит у виробництві. Західні санкції ускладнюють імпорт комплектуючих для власного виробництва, тоді як Іран, також під санкціями, охоче постачає необхідну техніку. Для Ірану ця співпраця є способом посилити геополітичний вплив, утвердити себе як експортера зброї та продемонструвати боєздатність власних технологій [32].

Постачання іранських дронів для Росії з подальшим використанням у війні проти України розпочалось вже у 2022 році. Безумовно, це викликало міжнародний інтерес та занепокоєння. Вперше, іранський дрон був використаний росіянами у вересні 2022 року і був збитий в Харківській області під час українського контрнаступу. Згодом, Росія почала застосовувати безпілотники проти цивільного населення, атакуючи столицю та інші українські міста. США, Велика Британія та Франція порушили в РБ ООН питання щодо експорту іранських безпілотників. 20 жовтня 2022 року ЄС та Велика Британія запровадили санкції проти Ірану за передачу безпілотників Росії.

9 листопада 2022 року з'явилися повідомлення про підписання Іраном та Росією угоди щодо виробництва безпілотників на російській території. Президент Ірану Ібрагім Раїсі заявив, що Тегеран і Москва активно розвивають двосторонні відносини з метою протидії санкційному тиску з боку США, який спрямований проти обох країн [103].

У вересні 2024 року офіційні джерела США підтвердили, що Іран розпочав постачання росії кількох сотень балістичних ракет малої дальності, зокрема типів Fath-360 (дальність до 120 км) та Ababil/Arman (до 86 км), для використання у війні проти України. Це стало новим етапом у військовому зближенні москви й Тегерана, яке раніше обмежувалося постачанням безпілотників Shahed-136. Характеристика обох ракет свідчить про фокус на тактичному застосуванні, оскільки в умовах війни ці ракети можуть ефективно доповнити арсенал російської армії для ударів по цілях на ближчій та середній дистанції, зокрема у прикордонних регіонах України [45].

Особливо помітною стала активізація економічного діалогу. Лише у лютому 2024 року під час спільного засідання економічного комітету сторони підписали 19 меморандумів, що стосуються співпраці в нафтогазовому секторі, автомобілебудуванні та авіап перевезеннях. Енергетичне партнерство має глибші корені – ще в липні 2022 року «Газпром» і Національна іранська нафтова компанія уклали інвестиційний меморандум про співпрацю.

Важливим кроком стало підписання Іраном у грудні 2023 року угоди про вільну торгівлю з Євразійським економічним союзом (ЄАЕС), що посилило економічну інтеграцію з регіоном. Уже в січні 2024 року Іран взяв участь у першій для себе зустрічі в оновленому форматі БРІКС, що також свідчить про дедалі більшу геоекономічну координацію з росією та її партнерами.

Ключовим напрямом співпраці стала спільна протидія західним санкціям. Обидві держави розвивають транспортний коридор Північ-Південь, що має забезпечити Росії прямий доступ до Перської затоки й, за деякими оцінками, може стати альтернативою Суецькому каналу [111, с. 18–19].

Важливою подією двосторонніх відносин на початку 2025 року стало підписання Договору про всеосяжне стратегічне партнерство між росією та Іраном, який замінив Договір про основи взаємовідносин та принципи співробітництва від 2001 року. Новий договір охопив ключові сфери двосторонніх відносин – безпека, боротьба з тероризмом, енергетика, фінанси, транспорт, сільське господарство, наука, культура тощо. Попри стратегічний

характер співпраці, договір не передбачає взаємних військових зобов'язань у разі нападу на одну зі сторін [14]. Ще у січні 2024 року президенти росії та Ірану – володимир путін і Ібрагім Раїсі – заявили про намір укласти новий міждержавний договір, який мав би стати основою для повноцінної угоди про стратегічне партнерство. За словами речниці Міністерства закордонних справ росії, з часу підписання попередньої угоди «міжнародний контекст змінився, а двосторонні відносини досягли безпрецедентного рівня» [111, с. 17].

У липні 2025 року міністр оборони Ірану Азіз Насірзаде здійснив офіційний візит до москви, де провів переговори зі своїм російським колегою, зосереджені на зміцненні двосторонньої військової співпраці. Зустріч відбулася на тлі початку спільних ірано-російських військово-морських навчань у Каспійському морі під кодовою назвою CASAREX 2025, у яких взяли участь кораблі ВМС росії, що увійшли до іранських територіальних вод [53].

Північна Корея, як і Іран, підтримала російську сторону, і також звинуватила США та НАТО у загостренні конфлікту. Пхеньян закликав Вашингтон «припинити ворожу політику проти росії» [29]. У березні 2022 року Північна Корея приєдналася до росії, Білорусі, Еритреї та Сирії у голосуванні проти резолюції ГА ООН, яка засуджувала агресію проти України. Цей крок став першим офіційним актом солідарності Пхеньяна з кремлем на міжнародному рівні. Північна Корея стала однією з небагатьох держав-членів ООН, які визнали незалежність самопроголошених Донецької та Луганської народних республік. Крім того, після проведення росією нелегітимних референдумів на окупованих територіях восени того ж року, Пхеньян відкрито підтримав їхню анексію. Вже у другій половині 2022 року КНДР перейшла від слів до дій [44, с. 4]. У серпні відбулось суттєве зміщення у російсько-північнокорейських відносинах. володимир путін та Кім Чен Ин обмінялися листами, де порушили питання про можливість співпраці у практичній площині. Вони підкреслили намір посилити «стратегічне і тактичне співробітництво, підтримку і солідарність» у відповідь на «американську військову загрозу». Кремль заявив про готовність ділитися з партнерами сучасними зразками озброєння, зокрема безпілотниками та бойовою

авіацією. Ці заяви викликали занепокоєння на Заході, особливо у США, де вже у вересні 2022 року Державний департамент офіційно повідомив, що росія закуповує у Північної Кореї мільйони одиниць артилерійських боєприпасів та ракет з метою їх використання у війні проти України. Причинами звернення Кремля до Пхеньяна стали суттєві труднощі у військово-промисловому секторі росії, викликані санкціями, запровадженими ЄС, США, а також країнами Східної Азії — зокрема Японією, Південною Кореєю та Тайванем [48].

Вже у вересні 2022 року американська військова розвідка повідомила про факт купівлі росією північнокорейських снарядів та ракет [26]. Проте Пхеньян категорично заперечував будь-яку форму військово-технічного співробітництва з москвою. Навпаки підкреслювалося, що інформація про нібито співпрацю у військовій сфері між Пхеньяном та москвою є «безпідставною», а її поширення розцінюється як спроба США очорнити імідж Північної Кореї на міжнародній арені. Північна Корея офіційно заявила, що «ніколи не займалася торгівлею зброєю з росією і не планує цього робити в майбутньому», звинувативши США у фабрикації інформації для політичного тиску [79]. Проте, наприкінці 2022 року Білий дім повідомив, що російська приватна військова компанія «Вагнер» отримала зброю з Північної Кореї для проведення військових операцій в Україні [46].

У червні 2023 року лідер Північної Кореї направив офіційне послання президенту росії володиміру путіну з нагоди Національного дня росії, в якому відкрито висловив підтримку діям москви, зокрема її агресії проти України. Кім Чен Ін підкреслив бажання зміцнити стратегічне співробітництво з росією [60]. Вже в липні міністр оборони росії сергей шойгу вперше з 1991 року відвідав Північну Корею, де зустрівся зі своїм колегою – міністром оборони Кан Сун Намом. Візит відбувся з нагоди 70-ї річниці перемир'я на Кореїському півострові та був охарактеризований як такий, що свідчить про «зміцнення військово-політичних зв'язків обох держав та є важливим етапом розвитку співпраці» [59]. Під час офіційного візиту сергій шойгу відвідав виставку озброєнь, на якій демонструвалися новітні північнокорейські зразки зброї. Кім

Чен Ин особисто супроводжував його під час заходу, що підкреслює особливу увагу, яку Пхеньян приділяє розширенню військової співпраці з Москвою [71].

У жовтні 2023 року Білий дім оприлюднив дані, які підтверджують отримання російською стороною близько 1000 контейнерів з боєприпасами з Північної Кореї. Американська розвідка підтвердила, що Пхеньян, своєю чергою, очікує отримання від Росії винищувачі, ракети класу «земля-повітря», а також технології для виробництва балістичних ракет [33]. Всі ці постачання відбувається з порту Наджин, який став основним центром активності. Окрім цього, зафіксовано залізничні перевезення на прикордонному пункті Туманганг-Хасан [16].

У червні 2024 року між Північною Кореєю та Росією було укладено Договір про всеохопне стратегічне партнерство, який став найвагомішою військово-політичною угодою між двома країнами ще з радянських часів. Центральним положенням нового договору стала стаття 4, згідно з якою, у випадку збройного нападу на одну зі сторін, інша зобов'язується «негайно надати військову та іншу допомогу всіма доступними засобами».

Це формулювання відкрило можливість для Північної Кореї направити до України близько 12 000 військовослужбовців як формальну відповідь на український удар по російському Курську після ескалації з російської сторони. Подальшим кроком у розвитку військової співпраці став візит секретаря Ради безпеки Росії Сергія Шойгу до Пхеньяна 17 червня 2025 року, під час якого відбулася його зустріч із Кім Чен Ином. Результатом візиту стало узгодження відправлення додатково 1000 інженерних військ Північної Кореї та 5000 військовослужбовців для відбудови Курська. Цей крок не лише підкреслив глибину стратегічної взаємодії між двома режимами, а й став черговим прикладом де-факто військового альянсу [27].

У квітні 2025 року вперше офіційно підтверджено факт прямої військової участі Північної Кореї на боці Росії у війні проти України. Лідери обох країн, Володимир Путін і Кім Чен Ин, відкрито назвали північнокорейських військовослужбовців, залучених у бойових діях, «героями», а участь цих сил –

проявом стратегічної солідарності. Центральна військова комісія Трудової партії Північної Кореї підтвердила, що рішення про направлення військ було ухвалено на основі Договору про всеохопне стратегічне партнерство, підписаного у червні 2024 року. У Північній Кореї ця участь розглядається не лише як виконання міжнародних зобов'язань, а і як «вшанування союзницьких обов'язків» перед могутньою державою, якою вважається росія». Українська влада повідомила, що КНДР направила близько 14 000 військових, зокрема 3 000 як підкріплення для заміни втрат. Попри відсутність досвіду у використанні бронетехніки чи дронів, північнокорейські війська, за словами українських офіційних осіб, швидко адаптувалися, хоча й зазнавали втрат – від 1 200 (за даними США) до 4 000 осіб (за оцінками України) [68].

Від допомоги боєприпасами Північна Корея перейшла до надання росії балістичних ракет для обстрілів українських міст. Дослідники британської організації Conflict Armament Research повідомили РБ ООН та оприлюднили беззаперечні докази використання росією балістичних ракет північнокорейського виробництва [108]. Вперше ці ракети були використані наприкінці 2023 року. Загалом, протягом 20 місяців, за підтвердженими даними, росія отримала від північної Кореї 16 000 контейнерів з боєприпасами та мільйони артилерійських снарядів [67].

У 2025 році Північна Корея зробила ще один крок у підтримці росії, вийшовши за межі постачання боєприпасів і ракет. Близько 25 000 північнокорейських працівників були направлені до спеціальної економічної зони Алабуга для роботи на заводі, що виготовляє дрони Shahed. Будівництво гуртожитків для робітників на території полігону свідчить про плани збільшити виробництво дронів із 2000 до 5000 одиниць щомісяця. Українська розвідка підтвердила цю інформацію, додавши, що частина працівників, ймовірно, працюватимуть безпосередньо на російських військових об'єктах.

Такий розвиток подій свідчить про глибоку інтеграцію Північної Кореї у військово-промисловий комплекс росії та про перехід до воєнної економіки з кооперацією авторитарних режимів. Паралельно росія надає Північній Кореї

технологічну допомогу: зокрема, у вдосконаленні ракет KN-23, систем ППО та підводного озброєння [47].

Станом на сьогодні Північна Корея демонструє вищу інтенсивність надання підтримки, оскільки наслідки американських ударів по ядерній інфраструктурі Ірану та подальша ескалація ірано-ізраїльського протистояння зумовили необхідність переорієнтації Тегерана на забезпечення власних внутрішніх оборонних потреб. Внаслідок цього росія, ймовірно, буде змушена самостійно налагоджувати виробництво ракет або збільшить постачання з Північної Кореї. Окрім того, західні аналітики вважають, що співпраця Москви з Тегераном у сфері виготовлення бойових дронів може послабитися. Попри це, для Кремля така ситуація не є проблемною, оскільки країна вже налагодила власне виробництво дронів-камікадзе «Шахед» [3].

На основі іранських зразків, росія запустила власне виробництво дронів. Йдеться насамперед про БПЛА «Герань-2», які є копією іранського дрона Shahed-136. На відміну від первинного імпорту з Ірану, тепер росія зосередила зусилля на внутрішньому виробництві цих безпілотників, що свідчить про довгострокову орієнтацію на застосування такого озброєння [30]. Спеціальна економічна зона «Алабуга» вже тривалий час розглядається як ключовий центр виготовлення цих дронів. Росія налагодила другу виробничу лінію з виготовлення копій БПЛА Shahed-136 у місті Іжевськ. У грудні 2023 року росія запустила виробництво дронів типу OWA-UAV, який ззовні нагадує Shahed-136 [20].

російські військові фахівці адаптували й вдосконалили конструкцію іранських безпілотників-камікадзе типу «Shahed», що дозволило підвищити їхню бойову ефективність та зменшити вразливість до засобів української протиповітряної оборони. Зокрема, було впроваджено технічні модифікації, які ускладнюють їх виявлення та перехоплення, а також оптимізовано бойову частину з метою посилення уражаючої дії.

Попри запроваджені міжнародною спільнотою санкційні обмеження, спрямовані на унеможливлення доступу росії до західних технологій, у

російських безпілотниках і надалі виявляють комплектуючі іноземного походження, зокрема виробництва США, Нідерландів, Малайзії та Китаю. Водночас російська влада не припиняє пошук альтернативних шляхів постачання та обходу санкцій з метою забезпечення безперервного доступу до критично важливих технологічних компонентів [116].

Іран та Північна Корея демонструють політичну підтримку РФ на міжнародному рівні, зокрема в рамках діяльності ООН. Ключовою проблемою в цьому плані є постійне членство Росії в РБ ООН. Росія блокує ключові резолюції ООН за допомогою права вето, перетворює Організацію на інструмент для просування власної пропаганди та незаконно зберігає своє місце серед миролюбних країн-членів, тим самим грубо порушуючи Статут ООН і підриваючи основи глобальної безпеки. З 1991 року Росія застосовувала право вето в РБ ООН 33 рази – майже вдвічі більше, ніж будь-який інший постійний член Ради. Особливо помітною ця тенденція стала після 2014 року. Росія використовувала право вето, щоб блокувати всі резолюції, які стосувались російської агресії проти інших країн [110].

Окрім цього, Іран та Північна Корея, хоч не є постійними членами РБ, активно виступають проти ініціатив, спрямованих на засудження російської агресії в Україні. Іран постійно утримується від голосувань, які засуджують дії Росії. Після початку повномасштабної війни в Україні, 2 березня 2022 року в ГА ООН відбувалось голосування за резолюцію, яка засуджує російське вторгнення. Іран та Китай утримались, в той час, як Північна Корея, Білорусь, Еритрея та Сирія були єдиними, які проголосували проти [107].

У голосуваннях в ООН Пхеньян систематично виступає на боці Москви, демонструючи не тільки дипломатичну підтримку, а й підтверджуючи ідеологічну солідарність із Кремлем. Зокрема, ще у 2014 році Пхеньян проголосував проти Резолюції ГА ООН №68/262, що засуджувала анексію Криму. В березні 2022 року північнокорейський посол в ООН назвав дії США причиною початку війни в Україні, тим самим повторив риторику Москви [76]. У третю річницю повномасштабного вторгнення Росії в Україну ГА ООН

ухвалила резолюцію, ініційовану Україною спільно з ЄС, яка засуджувала агресію з боку росії. Проти документа проголосували росія, Білорусь, Північна Корея та США [88].

3.2. Нові міжнародні виклики через поглиблення співпраці та збільшення впливу «осі зла»

Сучасні міжнародні відносини характеризуються дедалі більшою суперечливістю, конфронтаційністю та невизначеністю. Це, мабуть, найгостріший період з часів закінчення Холодної війни. росія, Іран та Північна Корея сформували альтернативний центр сили, що створює нові виклики для міжнародного порядку, зокрема підриває режим нерозповсюдження зброї масового знищення, послаблює ефективність санкційних режимів, сприяє поширенню дестабілізуючих ідеологій та інформаційних впливів. росія, Іран та Північна Корея прагнуть радикального перегляду основних міжнародних принципів та інституцій, які є основою сучасної міжнародної системи. Ці держави невдоволені тим, що світ не визнає їх «природні» сфери впливу, а також, легітимність і статус їх влади. З огляду на це, зазначені держави послідовно намагаються сформувати альтернативну архітектуру міжнародних відносин, яка б мінімізувала домінування США та їхніх союзників [37].

Всі три держави «осі зла» об'єднує не ідеологія, оскільки їх політичні режими суттєво відрізняються. росію визначають як персоналістичну автократію, в той час, як в Північній Кореї – персоналістично-династичний режим. Іран являє собою ісламську теократичну олігархію з тенденцією до посилення ролі військових структур. Попри різну природу, ці ідеології зближуються у протиставленні ліберально-демократичним цінностям, які вважають загрозою власному політичному виживанню. Саме сприйняття США та їх союзників як загрози є одним з ключових факторів зближення.

Одним із найбільш помітних та суттєвих наслідків та викликом є поглиблення співпраці країн осі є підтримка, яку росія отримує у своїй

агресивній війні проти України. Найбільш небезпечним результатом цієї співпраці є обмін військовими технологіями. Постачання іранських безпілотників і ракет, північнокорейських боєприпасів суттєво посилили спроможності Москви вести війну. Ця підтримка зміцнює переконання російського керівництва у власній здатності протистояти довгостроковим зобов'язанням Заходу щодо підтримки України, що значно ускладнює стратегічні розрахунки США та їхніх союзників. Війна фактично стала каталізатором поглиблення взаємодії між цими державами й можна очікувати, що така динаміка збережеться доти, доки триватиме конфлікт. Важливим наслідком співпраці є додаткове послаблення санкційної політики США, яка й без того не досягала ключових цілей – не змінила політику Росії щодо України, не зупинила ракетну програму Північної Кореї та не вплинула на ядерну програму Ірану [28].

Метою безпекової політики Північної Кореї є створення такої зброї масового знищення, яка здатна забезпечити їй домінування принаймні на Корейському півострові. Протягом трьох десятиліть Північна Корея прагнула, щоб визнали її статус ядерної держави, в подальшому налагодити відносини з Заходом і водночас послабити накладені на неї санкції. У 2017 році Кім Чен Ін заявив про створення міжконтинентальної балістичної ракети, яка здатна нести ядерний заряд і може досягти території США.

Наступного року Пхеньян перейшов до спроби представити Північну Корею як «відповідальну ядерну державу», зокрема під час саміту в Сінгапурі з президентом Дональдом Трампом. Однак провал переговорів у Ханой у 2019 році продемонстрував неможливість досягти реального визнання ядерного статусу та скасування санкцій. Після цього Кім відкрито закликав народ Північної Кореї відмовитися від сподівань на покращення відносин із Заходом.

У 2023 році виникло питання про те, з ким буде співпрацювати Північна Корея, якщо не відмовиться від ядерної зброї. США, Південна Корея, Японія та навіть Китай пов'язували співпрацю з перспективами денуклеаризації, що не влаштувало Кім Чен Ина. Єдиним винятком стала Росія, яка, потребуючи

боєприпасів для війни проти України, погодилася ігнорувати ядерну проблему. Це посилило впевненість Кіма, що у новій геополітичній реальності можна утримувати та зміцнювати позиції через вибірккову взаємодію без відмови від ядерної зброї [93].

Фактом, що засвідчив підтримку москвою космічної програми Пхеньяна став запуск розвідувального супутника у листопаді 2023 року який підтримала російська сторона. Супутник дозволить проводити науково-технічну розвідку, відстежувати пересування військ, літаків та кораблів та місця їх концентрації у регіоні. Після запуску супутника Пхеньян оголосив про намір «у короткі терміни додатково вивести кілька розвідувальних супутників», що має забезпечити збройні сили Північної Кореї великою кількістю цінної інформації про противника в режимі реального часу [109].

Присутність лідерів Північної Кореї та росії на найбільшому в китайській історії параді в Пекіні 3 вересня 2025 року стала показником намірів цих держав. Реакція президента Дональда Трампа була очевидна – він заявив, що лідери трьох держав змовились проти США. Китай певним чином намагається перебрати увагу на себе і заявити цим, що він разом з іншими державами антиамериканського блоку готові до боротьби із Заходом [18]. Кім Чен Ин вперше з'явився на такій міжнародній зустрічі, тому що до цього часу зустрічі проходились виключно віч-на-віч. володимир путін подякував Кім Чен Ину за допомогу у звільненні Курської області та заявив про «мужність та героїчність північнокорейських солдат». Кім висловив вдячність за визнання президентом росії наявності військ Північної Кореї та повідомив, що співпраця між країнами поглиблюється у всіх сферах, натякаючи на залучення Пхеньяна до «спільних дій» з росією в Україні. «Якщо з'явиться будь-яка нагода допомогти росії, ми обов'язково допоможемо, оскільки це наш братній обов'язок» – заявив лідер Північної Кореї [64].

Не обійшлося і без погроз у бік США, Японії та Південної Кореї, які проводять п'ятиденні спільні військові навчання, що розпочалися 15 вересня. Сестра лідера Північної Кореї попередила про «негативні наслідки» таких

навчань. Кім Йо Чен назвала це «безрозсудною демонстрацією сил» і якщо навчання продовжуватимуться, то Північна Корея готова вжити «чіткі та рішучі контрзаходи» [73].

Ще одним викликом, який був і залишається актуальним, є питання ядерного статусу Північної Кореї. До цього часу Пекін підтримував денуклеаризацію Корейського півострова, проте, після візиту Кім Чен Ина до Пекіну, лідер Китаю вочевидь неопублічно визнав Північну Корею ядерною державою. Однак, коли стратегічне суперництво з США посилювалося, Пекін почав відходити від співпраці у стримуванні ядерних амбіцій Пхеньяну. Росія вчинила так само: ще донедавна вона була відданою ідеї нерозповсюдження ядерної зброї, але після вторгнення в Україну фактично відмовилася від цієї позиції [39]. 15 вересня представництво Північної Кореї при ООН заявили, що «Позиція Корейської Народної-Демократичної Республіки як держави, що володіє ядерною зброєю, яка була назавжди закріплена у верховному та основному законі держави, стала незворотною». Саме ця заява була оголошена після початку спільних військових навчань США, Японії та Південної Кореї, і стала посланням для Заходу [97].

Найбільшою небезпекою та потенційним викликом для Заходу є одночасне виникнення конфліктів у різних частинах світу. Причина полягає в тому, що багато західних країн залежать від американської підтримки у питанні оборони. Якщо США будуть втягнуті у кілька конфліктів одночасно, це може швидко вичерпати їх ресурси. Хоч спроби Дональда Трампа порозумітись з Володимиром Путіним викликали занепокоєння, Росія навряд чи відмовиться від подальшої співпраці з Іраном та Північною Кореєю. До того ж у Європі залишається висока ймовірність ескалації з російської сторони, яка може застосувати свою військову силу проти будь-якої країни НАТО, коли переконається, що організації ослаблена.

Хвиля напруження на Близькому Сході підірвала впевненість Москви. Військові зіткнення у жовтні 2023 року поставили Росію у невизначене становище. Росія, загрузнувши у війні в Україні, не надала допомоги її партнеру

– Ірану. Також росія залишилась осторонь і тоді, коли режим Башара Асада в Сирії було повалено. Події показали обмеженість російських ресурсів і небажання кремля активно втручатися у віддалені конфлікти в умовах війни проти України. У результаті стратегічні позиції москви на Близькому Сході ослабли: вона не змогла захистити власних союзників і втратила значну частину впливу. Це продемонструвало, що, попри формальне партнерство в межах «осі», росія та Іран у кризових умовах зосереджуються на власних проблемах і не здатні забезпечити взаємну підтримку в інших регіонах [74].

Напруженим моментом було загострення ситуації навколо Ірану та Ізраїлю, коли США завдавали удари по території Ірану, щоб змусити його зупинити ядерну програму. Звичайно, москва та Пхеньян виражали «засудження американських ударів», називавши їх «неспровокованими». Але цим все і обмежилось, оскільки росія втягнута у війну в Україні, а Пхеньян і без того не в найкращій позиції. Але попри цю ситуацію, вісь зла не зникла і не відмовилась від своїх цілей. Іран та Північна Корея підтримують російську агресію проти України. На додаток, всі три держави продовжують підтримувати одна одну в РБ ООН [61].

Іран також є джерелом нестабільності на Близькому Сході, орієнтуючись на поширення шіїтського політичного ісламу, утвердження регіональної гегемонії та протидію західному, насамперед американському, впливу. Революція під проводом аятоли Хомейні замінила монархію теократичним режимом, який визначив стратегічні цілі: усунення військової та політичної присутності США, ліквідацію Ізраїлю та підтримку створення палестинської держави, яка поділятиме іранську ідеологію. Вплив Ірану зріс завдяки підтримці сирійського режиму Башара Асада та бойових структур, об'єднаних у «вісь опору» – ХАМАС, «Хезболла», хусити, які здійснюють атаки проти США та їхніх союзників і залишаються важливим інструментом іранської стратегії. Його розгалужена ракетна програма, розвиток ядерного потенціалу, а також співпраця з росією і Північною Кореєю ускладнюють безпекове середовище. Іран також

активний у сфері кібератак та контролю стратегічних транспортних вузлів – Ормузької, Баб-Ель-Мандебської проток, й Червоного моря.

Тегеран розглядає Сполучені Штати як ключову перешкоду реалізації власних стратегічних цілей і намагається послабити американське домінування шляхом підтримки антиамериканських сил, дестабілізації урядів, орієнтованих на співпрацю з Вашингтоном. Верховний лідер Алі Хаменеї неодноразово визначав США як «ворога номер один».

Відносини між Іраном і Саудівською Аравією визначаються міжконфесійною напруженістю та геополітичною конкуренцією. Основою напруженості залишається різне бачення регіональної безпеки: Ер-Ріяд традиційно спирається на союз зі США, тоді як Тегеран відстоює ідею безпекової архітектури, сформованої самими державами Перської затоки [23].

Іран і надалі розглядається США як «головна та постійна загроза» на Близькому Сході. Як наголосив віцеадмірал Чарльз Б. Купер II під час слухань у Комітеті Сенату з питань збройних сил, Тегеран зберігає здатність проектувати силу за допомогою балістичних ракет, безпілотних систем і мережі проксі-угруповань, попри часткове послаблення його спроможностей унаслідок ізраїльських ударів у червні 2025 року. За оцінками Купера, ключовими інструментами іранського впливу залишаються значні запаси ракет та БПЛА, а також широка мережа партнерів і посередників. Особливу загрозу становить перспектива набуття Іраном ядерної зброї, що може спричинити регіональну гонку озброєнь і радикально змінити баланс сил. Окрім того, Іран має розвинений морський потенціал, здатний блокувати енергетичні шляхи у стратегічно важливій Ормузькій протоці, через яку транспортується близько 20 % світової нафти [87].

Після ударів США та Ізраїлю по ядерних об'єктах Ірану статус його ядерної програми невизначений. 10 липня 2025 року міністр закордонних справ Ірану спростував твердження про знищення іранської ядерної програми, наголосивши, що фактично розпочалася нова гонка ядерних озброєнь. Раніше, 26 червня, президент США Дональд Трамп заявив, що «повністю знищив»

іранську ядерну програму. Розвідка Ізраїлю підтвердила, що іранська ядерна програма не знищена [36].

росія ще до повномасштабного вторгнення в Україну була загрозою Заходу. Поза межами України росія активізувала гібридні дії проти країн ЄС і НАТО, використовуючи методи саботажу, дезінформаційні кампанії, втручання у виборчі процеси та кібератаки.

Керівник зовнішньополітичного відомства ЄС Кая Каллас заявила, що москва має план довгострокової агресії й становить пряму загрозу ЄС. Генеральний секретар НАТО Марк Рютте зазначив, що обсяги виробництва озброєнь у росії за три місяці співставні з річними показниками всіх 32 держав-членів Альянсу. На його думку, росія потенційно здатна здійснити напад на одного із союзників до кінця десятиліття. Це посилює занепокоєння в Європі щодо можливих спроб кремля випробувати дієвість статті 5 Вашингтонського договору [43].

Випробувувати готовність та єдність НАТО росія розпочала у ніч на 10 вересня. Російські безпілотники порушили повітряний простір Польщі, тим самим викликали занепокоєння в Європі порушивши повітряний простір НАТО, проте жодної відкритої військової реакції не було. Аналогічно, збої навігаційної системи у літаку президентки Європейської Комісії були викликані російським втручанням. Обидва інциденти демонструють так звану гібридну війну, спрямовану на дестабілізацію держав через приховані військові та інформаційні методи без відкритої агресії. Ці епізоди посилили дискусії серед європейських дипломатів і військових щодо необхідності жорсткіших санкцій із боку НАТО чи ЄС, щоб стримати росію, не провокуючи прямого конфлікту [55].

росія проводить активну підривну діяльність та саботаж проти європейських і американських об'єктів, доповнюючи свою конвенційну війну в Україні. Кількість таких атак зросла майже втричі між 2023 і 2024 роками. Близько 27 % атак були спрямовані проти транспортної інфраструктури, ще 27 % – проти урядових об'єктів, 21 % – проти критично важливої інфраструктури, і

21 % – проти промислових цілей. Багато атак були пов'язані із західною допомогою Україні, зокрема постачанням озброєння.

Сьогодні активні заходи російської федерації спрямовані на реалізацію низки стратегічних цілей у зовнішній політиці. Вони включають вплив на громадську думку в Європі, США та інших країнах через психологічні операції, щоб підтримувати російські інтереси. Крім того, росія прагне примусити уряди, компанії та окремих осіб до припинення конкретних дій, зокрема обмеження військової та іншої допомоги Україні, а також стримувати їх від посилення такої допомоги. Паралельно кремль намагається створювати розколи між урядами, особливо серед союзників НАТО, і підривати демократичні норми та цінності, що лежать в основі західної системи. У сукупності ці дії утворюють комплексну стратегію росії, спрямовану на послаблення євроатлантичної єдності та просування власних геополітичних інтересів [56].

Висновки до розділу

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну у лютому 2022 року міжнародна ситуація ускладнилась. Іран спочатку намагався тримати нейтральну позицію, звинувачуючи НАТО та США у конфлікті, але згодом поступово почав підтримувати росію. Тегеран активно постачав москві безпілотники, ракети та надавав технічну допомогу, а також розвивав економічну співпрацю. Північна Корея теж відкрито стала на бік росії, передавала боєприпаси та ракети, а з 2025 року навіть направила свої війська для участі у бойових діях в Україні. Обидві країни підтримують москву на міжнародній арені, зокрема в ООН, блокуючи резолюції, що засуджують агресію. Така співпраця показує, що зазначені авторитарні держави об'єднались, щоб посилити свій вплив, обійти санкції та протистояти Заходу.

росія, Іран і Північна Корея утворили альтернативний центр сили, який підриває міжнародні норми та створює нові загрози безпеці Заходу. Війна росії проти України посилила співпрацю цих держав, особливо у військовій сфері, зокрема через обмін технологіями та постачання озброєнь. росія веде гібридну

війну в Європі та США, використовуючи кібератаки, саботаж і дезінформацію, що підриває єдність НАТО та ЄС і випробовує готовність західних держав реагувати. Іран продовжує дестабілізувати Близький Схід, Північна Корея нарощує ядерний потенціал, а співпраця між ними й росією зміцнює їхні позиції на міжнародній арені. У сукупності ці дії створюють серйозні виклики для глобальної безпеки та потребують скоординованої, комплексної відповіді Заходу.

ВИСНОВКИ

Початкове поняття «осі зла», запроваджене президентом США Джорджем Бушем-молодшим, зазнало суттєвої концептуальної еволюції. У сучасному дискурсі цей термін набув глибшого змісту, позначаючи формування альтернативного центру сили, що ґрунтується на антизахідній ідеології, недемократичних моделях управління та систематичному нехтуванні нормами міжнародного права. У цьому контексті «вісь» означає не лише збіг політичних позицій чи дипломатичну взаємодію, а й високий рівень політичної та військової координації, спрямованої на досягнення спільних стратегічних цілей.

На сьогодні «держави-ізгої» володіють значним військовим потенціалом та ядерними технологіями. Це перетворює їх на реальний дестабілізуючий фактор міжнародних відносин, який потребує реагування з боку демократичної спільноти.

Взаємодія росії, Ірану та Північної Кореї має глибоке коріння, яке сягає періоду Холодної війни. Головним чином саме прихід до влади володимира путіна і його політика спрямована на поступову конфронтацію з Заходом сприяв налагодженню відносин з Іраном та Північною Кореєю. росія спочатку з обережністю ставилась до Ірану через ісламську ідеологію. Відносини з Північною Кореєю теж коливались через її ракетні випробування.

Проте, спільне протистояння США й ізоляція від Заходу сприяли формуванню основ довіри між цими країнами. Водночас новий імпульс партнерству надали події після 2014 року, зокрема анексія Криму, російська агресія проти України та загострення конфліктів на Близькому Сході. Саме в цей період взаємодія почала набувати системного характеру.

росія виступає ядром трикутника, оскільки володіє розгалуженою військово-технологічною базою, глобальним дипломатичним впливом і політичними важелями у Раді Безпеки ООН. Іран, своєю чергою, забезпечує енергетичний та регіональний компонент, прагнучи стати панівним актором на Близькому Сході. Північна Корея додає до цієї конструкції елемент

непередбачуваності та ракетно-ядерного потенціалу, що дозволяє тріаді спільно впливати на міжнародний порядок через демонстрацію сили.

Одним із ключових чинників поглиблення співробітництва є санкційний тиск з боку Заходу. Іран, росія і КНДР опинилися в умовах економічної блокади, що стимулювало пошук альтернативних каналів торгівлі.

Антизахідна позиція проявляється також у риториці протидії «гегемонії США», критиці міжнародних інституцій, заснованих на ліберальних принципах, та підтримці альтернативних форматів співпраці – зближенні росії з азійськими партнерами або посиленні контактів Пхеньяна із москвою.

Відносини всередині цього блоку авторитарних режимів є складними та широкомасштабними, охоплюючи торгівлю, військову співпрацю, включаючи продаж зброї, спільне виробництво зброї та обмін розвідувальними даними.

Попри це, Іран прагне зберегти стратегічну автономію, не допускаючи домінування росії, тоді як Північна Корея зосереджується переважно на власній програмі ядерного стримування. Проте наявність спільного противника – колективного Заходу – дозволяє тимчасово нівелювати суперечності й утримувати партнерство в активному стані.

Поглиблення співробітництва Ірану, росії та Північної Кореї має системний вплив на міжнародну безпеку. Насамперед воно сприяє ерозії режимів нерозповсюдження зброї масового знищення. Передача технологій подвійного призначення, порушення ембарго на постачання озброєнь та розширення каналів нелегальної торгівлі створюють ризики виникнення нових осередків нестабільності. У глобальному вимірі «вісь зла» підриває засади ліберального міжнародного порядку, послаблює ефективність санкційних механізмів і провокує формування альтернативних центрів сили.

Іран сіє хаос на Близькому Сході. Він підтримує терористів ХАМАС і Хезболли. Провокативні дії Північної Кореї становлять загрозу національній безпеці, головним чином Японії та Південної Кореї, обох країн, які є союзниками США. Але досягнення Північної Кореї в галузі міжконтинентальної балістичної

та ядерної зброї означають, що тепер вона може загрожувати також безпосередньо території США.

Для України наслідки цього процесу є безпосередніми й критичними. Росія активно використовує підтримку Ірану та Північної Кореї для продовження агресії проти України. Постачання безпілотників, снарядів і боєприпасів дозволяє кремлю компенсувати втрати й зберігати воєнний тиск на фронті. Водночас Іран та Північна Корея отримують від цього політичні переваги – розширення впливу, зміцнення зв'язків із Москвою та демонстрацію непокори Заходу. Незважаючи на свою широту та інтенсивність, санкції США та ЄС не змогли змусити Росію та її союзників переглянути свою агресію. Натомість вони зміцнили імідж Москви як непокірної антизахідної сили, якою захоплюються деякі держави.

Держави «осі зла» використовують прогалини у забезпеченні дотримання санкцій та експортному контролі, що дозволяє йому підтримувати та розширювати свою дестабілізуючу діяльність. Критичне занепокоєння викликає постійна присутність західних компонентів у зброї, що виробляється Росією, Іраном та Північною Кореєю, що підкреслює їхню здатність одночасно обходити санкції та адаптуватися до обмежувальних заходів.

Попри декларовану солідарність між країнами «осі зла», ситуація з американськими ударами по Ірану продемонструвала обмеженість реальної взаємної підтримки всередині цього тристороннього партнерства. Росія не надала підтримки Ірану. Росія засудила дії Ізраїлю та США, але підтримки не надала, оскільки Росія сконцентрована на війні в Україні, до того ж ймовірно, Росія не хоче, щоб Іран отримав ядерну зброю. Така пасивність продемонструвала, що стратегічне партнерство між трьома державами має переважно ситуативний характер і ґрунтується на спільних інтересах лише тоді, коли це не створює безпосередньої загрози їхнім власним національним пріоритетам. Північна Корея, яка давно має дружні відносини з Іраном, підтримки теж не надала.

Формування «осі зла» у сучасному вигляді демонструє появу нового типу міжнародного союзу – гібридного, неформалізованого, але ефективного у досягненні тактичних цілей. Його небезпека полягає у тому, що він діє поза межами традиційних міжнародних інститутів, підриваючи механізми колективної відповідальності та правового регулювання.

Партнерство між Іраном, росією та Північною Кореєю демонструє появу нового типу міжнародного союзу, ефективного у досягненні тактичних цілей. Його небезпека полягає у тому, що він діє поза межами традиційних міжнародних інститутів, підриваючи механізми колективної відповідальності та правового регулювання. Ігнорування процесів, що відбуваються у рамках «осі зла», може призвести до подальшої руйнації міжнародного порядку. У цьому контексті актуальним є вироблення нових стратегій багатосторонньої дипломатії, посилення регіональних союзів, зокрема НАТО та ЄС, і зміцнення позиції України як форпосту демократичної стабільності у Східній Європі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Асеев С. Росія, Іран, КНДР. «Вісь зла», для якої життя людини нічого не значить, або можливе обличчя Третьої світової. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-iran-kndr-vis-zla-tretya-svitova/32638987.html> (дата звернення: 15.09.2025).
2. Держави, які підтримали анексію українського Криму Росією. *24 Канал*. URL: https://24tv.ua/derzhavi_yaki_pidtrimali_aneksiyu_ukrayinskogo_krimu_rosiyeyu_n_423297 (дата звернення: 02.11.2025).
3. Іран скорочує постачання ракет росії через війну з Ізраїлем – *The Telegraph*. *UA.NEWS*. URL: <https://ua.news/ua/war-vs-rf/iran-skorochuie-postachannia-raket-rosiyi-cherez-viinu-z-izrayilem-the-telegraph> (Дата звернення: 04.11.2025).
4. Лук'янович Я. Недемократичні політичні режими. Матеріали VIII-их наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова, м. Київ, 22 листоп. 2018 р.
5. Погорелова І. Північнокорейська ядерна проблема та можливі сценарії її розвитку. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2022. № 04. С. 54–62
6. Погорелова І. Сучасна політика російської федерації на корейському півострові. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]*. Сер.: Політологія. 2009. Т. 110, № 97. С. 171–175
7. Путкарадзе К. Концептуально-доктринальні підходи російської федерації та Ісламської Республіки Іран щодо реалізації стратегічного партнерства в сучасних двосторонніх відносинах. *Регіональні студії*. 2020. С. 113–119
8. Путкарадзе К. Характер сучасного військово-технічного співробітництва Росії та Ірану. *Регіональні студії*. 2019. Т. 17. С. 71–77

9. Рудий Н. Протистояння ліберально-демократичних та недемократичних державно-правових режимів: третя світова війна чи локальні конфлікти? Державотворення і правотворення в умовах війни та післявоєнний період: зб. тез доп. Всеукр. круг. столу, м. Львів, 15 груд. 2023 р. Львів. 2023 С. 192–195
10. Шуляк С. Близькосхідна політика Північної Кореї: іранський напрямок. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2023. Т. 15, Спецвипуск. С. 43–50
11. Акимова У., Danishevskaya K. Axis of evil under sanctions: How North Korea and Iran pivot to military rails and can Russia do the same? *RBC-Ukraine*. URL: <https://newsukraine.rbc.ua/analytics/axis-of-evil-under-sanctions-how-north-korea-1702882176.html> (дата звернення: 03.10.2025).
12. Alcaro R., Greco E. Preventing the North Korean Challenge From Spiraling Out of Control. *Council on Foreign Relations*. URL: <https://www.cfr.org/report/challenge-north-korea> (Дата звернення: 05.10.2025).
13. Alexandrova I. North Korea-Russia Military Cooperation after the End of the Cold War. *Public Policy Research Institute, Korea University*. 2023. Vol. 9, no. 2. P. 145–169.
14. Aliyev N. Iran-Russia partnership: Friends forever?. URL: <https://ridl.io/iran-russia-partnership-friends-forever/> (дата звернення: 05.11.2025).
15. Aras B., Ozbay F. The limits of the Russian–Iranian strategic alliance: its history and geopolitics, and the nuclear issue. *Korean Journal of Defense Analysis*. 2008. Vol. 20, no. 1. P. 47–62.
16. Bermudez Jr J. S., Cha V., Jun J. Activity at Najin Points to Continued DPRK-Russia Arms Transfers. *Beyond Parallel*. URL: <https://beyondparallel.csis.org/activity-at-najin-points-to-continued-dprk-russia-arms-transfers/> (дата звернення: 04.11.2025).
17. Bernal G. Trouble together: How North Korea sees its growing interests with Iran. *Lowy Institute*. URL: <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/trouble->

together-how-north-korea-sees-its-growing-interests-iran (Дата звернення: 05.11.2025).

18. Bicker L. China's Xi steals the limelight in a defiant push against US-led world order. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cn0rllxld8go> (дата звернення: 20.11.2025)

19. Bielicki P. Ograniczona kooperacja czy strategiczne partnerstwo? Implikacje polityczno-gospodarcze relacji rosyjsko-północnokoreańskich. *Athenaeum*. *Polskie Studia Politologiczne*. 2019. Vol. 61, no. 1. P. 3–9.

20. Bint M. Russia doubles down on the Shahed. *The International Institute for Strategic Studies*. URL: <https://www.iiss.org/online-analysis/military-balance/2025/04/russia-doubles-down-on-the-shahed/> (дата звернення: 07.11.2025).

21. Blank S. Russia Reacts to the Korean Succession - Jamestown. *The Jamestown Foundation*. URL: <https://jamestown.org/russia-reacts-to-the-korean-succession> (дата звернення: 04.10.2025).

22. Bremmer I., Kupchan C. Axis of rogues: Eurasia Group's #5 Top Risk of 2024. *Eurasia Group* : веб-сайт URL: <https://www.eurasiagroup.net/live-post/risk-5-axis-of-rogues> (дата звернення: 20.09.2025).

23. Cakirözer U. Iran's threat to regional and euro-atlantic security. *NATO PA*. URL: <https://www.nato-pa.int/document/2025-irans-threat-regional-and-euro-atlantic-security-gsm-report> (дата звернення: 15.11.2025).

24. Caprioli M., Trumbore P. F. Rhetoric versus Reality: Rogue States in Interstate Conflict. *The Journal of Conflict Resolution*. 2005. Vol. 49, no. 5. P. 770–791.

25. Carlin M. North Korea and Iran: The military alliance that America fears. *Center for Security Policy*. URL: <https://centerforsecuritypolicy.org/north-korea-and-iran-the-military-alliance-that-america-fears/> (дата звернення: 07.10.2025).

26. Cha V., Lim A. Timeline of North Korea-Russia Cooperation Since 2022. *Beyond Parallel*. URL: <https://beyondparallel.csis.org/timeline-of-north-korea-russia-cooperation-since-2022/> (дата звернення: 06.11.2025).

27. Chang H. K. Why Is North Korea Strengthening Its Military Alliance with Russia? *ISPI*. URL: <https://www.ispionline.it/en/publication/why-is-north-korea-strengthening-its-military-alliance-with-russia-212596> (дата звернення: 06.11.2025).
28. Chivvis C.S., Keating J. Cooperation Between China, Iran, North Korea, and Russia: Current and Potential Future Threats to America. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2024/10/cooperation-between-china-iran-north-korea-and-russia-current-and-potential-future-threats-to-america?lang=en> (дата звернення: 11.11.2025).
29. Choi D. North Korea comes to Russia's defense over Ukraine conflict. North Korea comes to Russia's defense over Ukraine conflict. *Stars and Stripes*. URL: https://www.stripes.com/theaters/asia_pacific/2022-02-11/north-korea-russia-ukraine-conflict-kim-jong-un-putin-4969677.html (дата звернення: 06.11.2025).
30. Daftari A. Video shows inside Russia's Iranian drone factory. *Newsweek*. URL: <https://www.newsweek.com/russia-video-shows-iranian-drone-factory-ukraine-2101701> (дата звернення: 04.11.2025).
31. Danielewski M. Polityka zagraniczna Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i Federacji Rosyjskiej wobec Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej (1948–2016). *Poliarchia*. 2019. Vol. 5, no. 9. P. 5–27.
32. Dayma N. S. Iran and Russia axis: The defence cooperation and its impact. *CeSCube*. URL: <https://www.cescube.com/vp-iran-and-russia-axis-the-defence-cooperation-and-its-impact> (дата звернення: 02.11.2025).
33. DeYoung K. North Korea provided Russia with weapons, White House says. *The Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/10/13/north-korea-russia-weapons-ukraine/> (дата звернення: 04.11.2025).
34. Disguised ships and front companies: how North Korea has evaded sanctions to grow a global weapons industry. *The Conversation*. URL: <https://theconversation.com/disguised-ships-and-front-companies-how-north-korea->

has-evaded-sanctions-to-grow-a-global-weapons-industry-232716 (дата звернення: 25.10.2025).

35. Fahadayna A. C. From Russia with Love: A Historical Analysis of Russia Foreign Policy toward North Korea. *Global Focus*. 2023. Vol. 3, no. 2. P. 83–95.

36. Follorou J. Israeli intelligence admits Iran's nuclear program has not been destroyed. *Le Monde*. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2025/09/13/israeli-intelligence-admits-iran-s-nuclear-program-has-not-been-destroyed_6745348_4.html (дата звернення: 27.11.2025).

37. Fontaine R., McKinley G. Global Swing States and the New Great Power Competition. *Center for a New American Security*. URL: <https://www.cnas.org/publications/reports/global-swing-states-and-the-new-great-power-competition> (дата звернення: 12.11.2025).

38. Frank R. Economic Sanctions against North Korea: The Wrong Way to Achieve the Wrong Goal?. *Asia Policy*. 2018. Vol. 25, no. 3. P. 5–12.

39. Gan N., Seo Y. Kim has long sought recognition as a nuclear power. Xi may have just given it to him. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2025/09/10/asia/kim-xi-beijing-summit-denuclearization-intl-hnk> (дата звернення: 12.11.2025).

40. Gidadhubli R. Expansion of NATO: Russia's Dilemma. *Economic and Political Weekly*. 2004. Vol. 39, no. 19. P. 1885–1887.

41. Global Sanctions Dashboard: How Iran evades sanctions and finances terrorist organizations like Hamas. *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/econographics/global-sanctions-dashboard-how-iran-evades-sanctions-and-finances-terrorist-organizations-like-hamas/> (дата звернення: 25.10.2025).

42. Gris  M., Evans A. T. The Drivers of and Outlook for Russian-Iranian Cooperation. *RAND* : веб-сайт URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA2829-1.html> (дата звернення: 11.10.2025).

43. Guilbert K. Russia has plan for 'long-term aggression' against Europe, Kallas says. *Euronews*. URL: <https://www.euronews.com/2025/06/18/russia-has-a-plan-for-long-term-aggression-against-europe-eu-foreign-policy-chief-says> (дата звернення: 27.11.2025).

44. Henry C. W. Axis of Isolation: North Korea and Russia's Strategic Partnership in Ukraine. REECAS Northwest 2025: The 31st Annual Conference for Russian, East European and Central Asian Studies. 2025.

45. Hinz F. Iranian missile deliveries to Russia: escalating military cooperation in Ukraine. *The International Institute for Strategic Studies*. URL: <https://www.iiss.org/online-analysis/missile-dialogue-initiative/2024/09/iranian-missile-deliveries-to-russia-escalating-military-cooperation-in-ukraine> (дата звернення: 03.11.2025).

46. Holland S. Exclusive: US says Russia's Wagner Group bought North Korean weapons for Ukraine war. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/us-says-russias-wagner-group-bought-north-korean-weapons-ukraine-war-2022-12-22/> (дата звернення: 04.11.2025).

47. Honrada G. North Korea overtakes Iran as Russia's partner of choice. *Asia Times*. URL: <https://asiatimes.com/2025/06/north-korea-overtakes-iran-as-russias-partner-of-choice/> (дата звернення: 09.11.2025).

48. Howell E. North Korea and Russia's dangerous partnership. *Chatham House*. URL: <https://www.chathamhouse.org/2024/12/north-korea-and-russias-dangerous-partnership/revival-north-korea-russia-relationship> (дата звернення: 04.11.2025).

49. Hughes T. A., Royde-Smith J. G. World War II. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/event/World-War-II> (дата звернення: 15.09.2025).

50. Human rights in North Korea. *Amnesty International*. URL: <https://www.amnesty.org/en/location/asia-and-the-pacific/east-asia/north-korea/report-korea-democratic-peoples-republic-of/> (дата звернення: 28.09.2025).

51. Iran and North Korea: Marriage of Convenience. *Wilson Center*. URL: <https://afghanistan.wilsoncenter.org/article/iran-and-north-korea-marriage-convenience> (дата звернення: 07.10.2025).
52. Iran Study Guide – AP Comparative Government. *Fiveable*. URL: <https://fiveable.me/ap-comp-gov/review-by-country/iran/study-guide/bUWbUXuwIUmcF9zP> (дата звернення: 23.09.2025).
53. Iran, Russia start joint drills as defense chiefs meet to boost military ties. *Iran International*. URL: <https://www.iranintl.com/en/202507214862> (дата звернення: 04.11.2025).
54. Iran: Freedom in the World 2025 Country Report. *Freedom House*. URL: <https://freedomhouse.org/country/iran/freedom-world/2025> (дата звернення: 04.11.2025).
55. Jakes L. As Sabotage in Europe Mounts, So Do Calls to Retaliate Against Russia. *The Washington Post*. URL: <https://www.nytimes.com/2025/09/13/world/europe/russia-hybrid-attack-nato-penalties.html> (дата звернення: 27.11.2025).
56. Jones S. G. Russia's Shadow War Against the West. *Center for Strategic and International Studies*. URL: <https://www.csis.org/analysis/russias-shadow-war-against-west> (дата звернення: 27.11.2025).
57. Karami J. Iran-Russia Relations: New Opportunities and Existing Problems. *Quaestio Rossica*. 2022. Vol. 10, no. 4.
58. Keatinge T. Developing Bad Habits What Russia Might Learn from Iran's Sanctions Evasion. London : RUSI, 2023. 36 p.
59. Kim E. Russian Defense Minister in North Korea to Mark War Anniversary. *Voice of America*. URL: <https://www.voanews.com/a/russian-defense-minister-in-north-korea-to-mark-war-anniversary/7198320.html> (дата звернення: 03.11.2025).
60. Kim Jong Un vows to 'hold hands' with Putin for strategic cooperation. *NBC News*. URL: <https://www.nbcnews.com/news/world/kim-jong-un-vows-hold-hands-putin-strategic-cooperation-rcna88797> (дата звернення: 05.11.2025).

61. Kluth A. The Anti-US Axis Isn't Dead, Just Resting. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2025-08-01/russia-china-and-north-korea-didn-t-help-iran-the-axis-is-still-dangerous> (дата звернення: 15.11.2025).
62. Koolae E., Zangeneh S. Iran-Russia Relations after the Ukraine War. *International Studies Journal*. 2023. Vol. 20, no. 2. P. 81–101.
63. Lampas N. Rogue State Behavior. Oxford Research *Encyclopedia of International Studies*. URL: <https://oxfordre.com/internationalstudies/display/10.1093/acrefore/9780190846626.01.0001/acrefore-9780190846626-e-703> (дата звернення: 20.09.2025).
64. Mackintosh T., Mackenzie J. Vladimir Putin thanks Kim Jong Un for North Koreans fighting in Ukraine. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cj9w9m1xz1go> (дата звернення: 19.11.2025).
65. Marten K. Reducing Tensions Between Russia and NATO. *Council on Foreign Relations*, 2017. 66 p.
66. Matiaszczyk N. The policy of Russia towards North Korea in years 2009-2019. *Academia Letters*. 2021.
67. McCurry J. From ammunition to ballistic missiles: how North Korea arms Russia in the Ukraine war. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/apr/25/how-north-korea-arms-russia-in-ukraine-war> (дата звернення: 19.11.2025).
68. McCurry J., Sauer P. Putin and Kim confirm for first time North Koreans fought for Russia in Ukraine war. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/apr/28/north-korea-troops-fighting-for-russia-ukraine-confirmed-kim-jong-un> (дата звернення: 19.11.2025).
69. Miyamoto S. North Korea's Military Cooperation Policy Toward Iran and other Middle East Countries. *ROLES Review*. 2023. No. 3. P. 45–68.
70. Naseem M. Y., Mahmudov H. Russia-Iran Defense Cooperation: Past and Present. *The Journal of Iranian Studies*. 2018. Vol. 2, no. 1. P. 91–119.

71. Ng K. North Korea: Kim Jong Un shows off missiles to Russia defence chief Shoigu. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-66321742> (дата звернення: 04.11.2025).
72. North Korean Diplomats Smuggle Ivory, Cigarettes and Gold. *The Maritime Executive*. URL: <https://maritime-executive.com/editorials/north-korean-diplomats-smuggle-ivory-cigarettes-and-gold> (дата звернення: 25.10.2025).
73. North Korean leader's sister warns against US joint drills. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/north-korean-leaders-sister-warns-against-us-joint-drills-2025-09-13/> (дата звернення: 19.11.2025)
74. Notte H. How Big Is Russia's Appetite for Upheaval?. *Foreign Affairs*. URL: <https://www.foreignaffairs.com/russia/how-big-russias-appetite-upheaval> (дата звернення: 15.11.2025).
75. Ożarowski R. Iran wobec wojny w Ukrainie w kontekście relacji irańsko-rosyjskich. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica*. 2024. Vol. 30, no. 393. P. 173–182.
76. Pietrewicz O. North Korea's Support for Russia's Aggression against Ukraine. *PISM*. URL: <https://pism.pl/publications/north-koreas-support-for-russias-aggression-against-ukraine> (дата звернення: 08.11.2025).
77. Piotrowski M. A. Nowa faza stosunków Rosji z Iranem: nie tylko Syria. *PISM Bulletin*. 2015. no. 109 (1346).
78. President Delivers State of the Union Address. *The White House*. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> (дата звернення: 06.10.2025).
79. Press Statement of Vice Director of Military Foreign Affairs of DPRK Ministry of National Defence. *KCNA Watch*. URL: <https://kcnawatch.org/newstream/1667916995-3806604/press-statement-of-vice-director-of-military-foreign-affairs-of-dprk-ministry-of-national-defence> (дата звернення: 04.11.2025).
80. Prince T. Russia's Ties With China, Iran Mean Conflicts Won't Remain Local, US Military Leaders Say. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*. URL:

<https://www.rferl.org/a/war-russia-china-iran-north-korea-mcconnell/33413185.html>
(дата звернення: 13.10.2025).

81. Purat A., Bielicki P. Stosunki rosyjsko-irańskie w latach 2011–2019. Pragmatyczny sojusz czy trwałe partnerstwo?. *Studia Polityczne*. 2020. Vol. 48, no. 1. P. 35–59.

82. Ramani S. North Korea-Iran Relations Post-JCPOA. *38 North* : веб-сайт URL: <https://www.38north.org/2023/11/north-korea-iran-relations-post-jcpoa/> (дата звернення: 05.11.2025).

83. Ramani S. The North Korea-Iran Relationship: An Anti-American Alliance or Transactional Partnership?. *38 North*. URL: <https://www.38north.org/2021/11/the-north-korea-iran-relationship-an-anti-american-alliance-or-transactional-partnership/> (дата звернення: 01.10.2025).

84. Raphael S. Cohen. Call the Axis of Adversaries Whatever You Want, but Take It Seriously. *RAND*. URL: <https://www.rand.org/pubs/commentary/2024/12/call-the-axis-of-adversaries-whatever-you-want-but-take-it.html> (дата звернення: 01.10.2025).

85. Revisiting Rogue States: Current Approaches and Critiques / J. Alsaif et al. *OxJournal*. URL: <https://www.oxjournal.org/revisiting-rogue-states-current-approaches-and-critiques/> (дата звернення: 20.09.2025).

86. Rodkiewicz W. China's junior partner. Russia's Korean policy. Warsaw : *OSW Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia*, 2018. 28 p.

87. Roggio B. Analysis: Iran is severely weakened but remains a regional threat. *FDD's Long War Journal*. URL: <https://www.longwarjournal.org/archives/2025/06/analysis-iran-is-severely-weakened-but-remains-a-regional-threat.php> (дата звернення: 16.11.2025).

88. Roth A. UN general assembly backs resolution condemning Russia for Ukraine war. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/feb/24/un-general-assembly-russia-ukraine-war> (дата звернення: 08.11.2025).

89. Rühle M. NATO Enlargement and Russia: Die-Hard Myths and Real Dilemmas. NATO Defense College, 2014.
90. Russia and Iran: Historic Mistrust and Contemporary Partnership. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2016/08/russia-and-iran-historic-mistrust-and-contemporary-partnership?lang=en> (дата звернення: 20.10.2025).
91. Sanctions Against Russia - What Can We Learn From the Past?. *BSt Europe*. URL: <https://bst-europe.eu/europes-future/sanctions-against-russia-what-can-we-learn-from-the-past> (дата звернення: 25.10.2025).
92. Sangtu K. The Putin Administration's North Korean Policy. *International Journal of Korean Unification Studies*. 2002. Vol. 11, no. 2. P. 121–141.
93. Seiler S. North Korea: Revisionist Ambitions and the Changing International Order. *Center for Strategic and International Studies*. URL: <https://www.csis.org/analysis/north-korea-revisionist-ambitions-and-changing-international-order> (дата звернення: 12.11.2025).
94. Sen A. K. A Brief History of Sanctions on Iran. *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/a-brief-history-of-sanctions-on-iran/> (дата звернення: 03.10.2025).
95. Šerić M. A Wide-Ranging Partnership Between Tehran And Pyongyang – Analysis. *Eurasia Review*. URL: <https://www.eurasiareview.com/09012024-a-wide-ranging-partnership-between-tehran-and-pyongyang-analysis/> (дата звернення: 07.10.2025).
96. Sevastianov S. Russia and the DPRK: cooperation in Ulan-Ude. *EASTASIAFORUM*. URL: <https://eastasiaforum.org/2011/11/10/russia-and-the-dprk-cooperation-in-ulan-ude/> (дата звернення: 04.10.2025).
97. Shalvey K. North Korea nuclear weapons status 'irreversible,' state says, as US-Japan-South Korea drills begin. *ABC News*. URL: <https://abcnews.go.com/International/north-korea-nuclear-weapons-status-irreversible-state-us/story?id=125576371> (дата звернення: 19.11.2025).

98. Should the West fear North Korea and Iran's relationship?. *TRT World*. URL: <https://www.trtworld.com/article/18105038> (дата звернення: 07.10.2025).
99. Silberstein B. K. The complicated truth about sanctions on North Korea. *East Asia Forum*. URL: <https://eastasiaforum.org/2023/07/05/the-complicated-truth-about-sanctions-on-north-korea/> (дата звернення: 24.10.2025).
100. Tarock A. Iran and Russia in "strategic alliance". *Third World Quarterly*. 1997. Vol. 18, no. 2. P. 207–223.
101. Three Years of War in Ukraine: Are Sanctions Against Russia Making a Difference?. *Council on Foreign Relations*. URL: <https://www.cfr.org/in-brief/three-years-war-ukraine-are-sanctions-against-russia-making-difference> (дата звернення: 25.10.2025).
102. Tidy J. North Korean hackers cash out hundreds of millions from \$1.5bn ByBit hack. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/c2kgndwwd7lo> (дата звернення: 24.10.2025)
103. Timeline: Iran-Russia Collaboration on Drones. *United States Institute of Peace: The Iran Primer*. URL: <https://iranprimer.usip.org/blog/2023/mar/01/timeline-iran-russia-collaboration-drones> (дата звернення: 03.11.2025).
104. Titov A. Putin, North Korea and what Russia really wants in the region. *The Conversation* : веб-сайт URL: <https://theconversation.com/putin-north-korea-and-what-russia-really-wants-in-the-region-77879> (дата звернення: 02.11.2025).
105. Tong-hyung K. A timeline of the complicated relations between Russia and North Korea. *AP News*. URL: <https://apnews.com/article/north-korea-russia-kim-jong-un-putin-timeline-336b51634fab28a34ec210a78866f4d9> (дата звернення: 20.10.2025).
106. Trefanenko O. Fortune Hunting: Russia and Sanctions Evasion. *Harvard International Review*. URL: <https://hir.harvard.edu/fortune-hunting-russia-and-sanctions-evasion/> (дата звернення: 25.10.2025).
107. UN General Assembly demands Russian Federation withdraw all military forces from the territory of Ukraine. *EEAS*. URL: <https://www.eeas.europa.eu/eeas/un->

general-assembly-demands-russian-federation-withdraw-all-military-forces-territory-ukraine_und_en (дата звернення: 08.11.2025).

108. UN Security Council told of North Korean missiles used by Russia in Ukraine. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2024/12/19/un-security-council-told-of-north-korean-missiles-used-by-russia-in-ukraine> (дата звернення: 19.11.2025).

109. Vann H., Diepen V. Modest Beginnings: North Korea Launches Its First Reconnaissance Satellite. *38 North*. URL: <https://www.38north.org/2023/11/modest-beginnings-north-korea-launches-its-first-reconnaissance-satellite/> (дата звернення: 20.11.2025).

110. Veto in the hands of the aggressor undermines the UN – and that has to change. *Official website of Ukraine*. URL: <https://war.ukraine.ua/articles/russian-veto-undermines-the-un-and-that-has-to-change/> (дата звернення: 22.09.2025).

111. Waller J.G., Wishnick E., Sparling M., Connell M. The Evolving Russia-Iran Relationship Political, Military, and Economic Dimensions of an Improving Partnership. *CNA*. 2025. 125 P.

112. What are Sanctions Against Iran. *Sanction Scanner*. URL: <https://www.sanctionsscanner.com/knowledge-base/sanctions-against-iran-142> (дата звернення: 25.10.2025).

113. What to Know About Sanctions on North Korea. *Council on Foreign Relations*. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/north-korea-sanctions-un-nuclear-weapons> (дата звернення: 25.10.2025).

114. Why Does the Undemocratic Nature of Elections Affect the (il)Legitimacy of Presidential Power in Russia?. *ОПОРА - Громадянська мережа*. URL: <https://www.oporaua.org/en/vybory/why-does-the-undemocratic-nature-of-elections-affect-the-il-legitimacy-of-presidential-power-in-russia-25128> (дата звернення: 29.09.2025).

115. World Report 2025: Rights Trends in North Korea. *Human Rights Watch*. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2025/country-chapters/north-korea> (дата звернення: 04.11.2025).

116. Yegoshyna V. Russia Enhances Shahed Drones With Advanced Technology To Attack Ukraine. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*. URL: <https://www.rferl.org/a/ukraine-shahed-drones-iran-russia/33462133.html> (дата звернення: 07.11.2025)

117. Yildirim Y. Rise of the new ‘Axis of Evil’ and NATO’s challenging Path ahead. *Ukraine Analytica*. 2024. No. 3 (35). P. 28–36.

118. Young B. R. Putin and Kim Hate the West—and Mistrust Beijing. *RAND*. URL: <https://www.rand.org/pubs/commentary/2025/04/putin-and-kim-hate-the-west-and-mistrust-beijing.html> (дата звернення: 07.11.2025).